

POVÁLEČNÉ SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ OČIMA ČESKÉHO SOCIOLOGA

Nepublikovaná reflexe Otakara Machotky v kontextech

Zdeněk R. Nešpor

Fakulta humanitních studií UK & Sociologický ústav AV ČR Praha

The Post-War United States of America through the Eyes of a Czech Sociologist. An Unpublished Reflection by Otakar Machotka in its Contexts

Abstract: One of the most significant Czech (social science) reflections of the United States was written by the sociologist Otakar Machotka (1899–1970) and was published in 1946. The author prepared an updated version of the chapter for publication reflecting the changes that American society underwent during World War II and its aftermath; however, this could not be published and thus remained unknown. This rare find in the archives of the unfinished, yet very significant manuscript as to its contents and methodology allowed it to be finally published; the editor supplemented Machotka's work with an extensive contextual analysis. This article describes and analyses the development and character of Czech reflections of American society from the 19th century until the second half of the 20th century, a tradition in which Machotka continued in and came to terms with, and which also stemmed off of Machotka's work itself. Furthermore, Machotka's intellectual trajectory, with an emphasis on the American experience as well as the meaning (for the author) of its public presentation in the Czech environment, is described. In conclusion, the significance of the edited manuscript is evaluated in terms of its theory, methodology, and contents.

Keywords: *United States of America – 20th century; American studies; Czech sociology; Machotka, Otakar*

Specifika společnosti ve Spojených státech amerických, vzešlé sice z evropských kořenů, avšak v mnoha ohledech zjevně zcela odlišné, zaměstnávají vzdělance „starého světa“ přinejmenším od vydání slavné Tocquevillovy *Demokracie v Americe* (1835–40) a zájem o ně neutuchá ani dnes (srov. Baudrillard 2000). Nevyhnul se ani českému prostředí, například již Ludvík Ritter von Rittersberg v nedokončeném *Kapesním slovníčku novinářském a konverzačním* psal, že Amerika obecně a „Severoamerické Spojené Obce zvláště ... velikolepého příkladu nám dávají, kterak svobodní národové moudře a blaze sami sebou a pro sebe vládnou“ (Rittersberg 1850: 22). Mezi českými autory nejružnějších pojednání o „Americe“ ve smyslu Spojených států se stejně jako jinde uplatnili dlouhodobí, ale i náhodní návštěvníci Spojených států, politici, publicisté a spisovatelé nadšení – nebo také znechucení – realitou amerického života. Výrazněji než kde jinde však mezi nimi byli zastoupeni sociální vědci. Bylo to proto, že v české společnosti na konci 19. století nebývale vzrostl význam sociálních věd, zejména pak sociologie, a tento význam – přes všechny peripetie dalšího vývoje i vnější omezení – přetrval i po značnou část 20. století (srov. Nešpor 2011).

Důkladnou reflexi americké společnosti, opřenu (mimo jiné) o dobovou sociologickou literaturu, zpracoval především jeden ze zakladatelů moderní české sociologie, Otakar Machotka (1899–1970), v díle *Amerika – Její duch a život* (Machotka 1946). V této souvislosti ovšem nešlo o jeho první dílo, již dříve se systematicky věnoval specifickým (sociálním) rysům americké varianty svého oboru (Machotka 1937). O dvacet let později podobně zúročila svůj studijní pobyt ve Spojených státech Irena Dubská (1924–2010) v knize *Americký rok* (1966). Na studijní cestu se Dubská předem soustavně připravovala četbou literatury o Spojených státech, jejíž perspektivy čtenářům přiblížila již v předchozí knize (Dubská 1964). Dvě dekády, jež uplynuly mezi vznikem obou zmíněných knih, naproti tomu nepřinesly vůbec nic. O „nepříteli číslo jedna“ nebylo možné publikovat cokoli pozitivního a žeň překladů sovětských a dalších komunistických autorů se vyznačovala jen prvoplánovou ideologičností a propagandistickými hesly. Bylo to ostatně rovněž období (dočasné) úplné likvidace české sociologie. Její nestor Josef Král proto v dopise Machotkovi, který byl již od roku 1948 v americkém exilu, uvedl právě svoji někdejší studentku Dubskou jako „pokračovatelku“ jeho díla, i když současně vzhledem k jejímu marxismu oprávněně zdůraznil, že „jde v tom, arci jinou cestou.“¹

¹ Národní archiv Praha, f. Otakar Machotka, kt. 4, list J. Krále O. Machotkovi z 6. 2. 1966.

I chronologicky však Machotkovu a Dubské „reflexivní sociální analýzu“ americké společnosti ve skutečnosti dělilo víc než dvacet let. Zatímco Irena Dubská po návratu ze Spojených států „sedla a psala a publikovala“, Otakar Machotka své dílo sice napsal již na počátku druhé světové války na základě zkušeností z amerického pobytu v letech 1934–35, avšak v tehdejších politických poměrech by je bez podstatných cenzurních zásahů vydat nemohl, a proto o publikaci ani neusiloval. V poválečném vydání proto zdůraznil, že „ve svém pojetí zůstává kniha v atmosféře r. 1940. Je psána s hlediska těch veřejných a životních hodnot, které nás zajímaly před válkou a na počátku války..., neodpovídá na mnoho otázek, které by nám dnes náš život kladl při popisu života ve Spojených státech,“ nereflextuje ani změny, k nimž v americké společnosti v důsledku válečné zkušenosti došlo (Machotka 1946: 8–9). Současně však hned následující rok kratší dobu pobýval ve Spojených státech, a proto se rozhodl, že plánované nové vydání své knihy doplní o „aktualizační“ kapitolu věnovanou právě těmto tématům. Nebylo mu to dopřáno, v březnu 1948 musel odejít do exilu a již napsaný text nikdy neměl spatřit světlo světa.

Vydáváme-li jej dnes, je to nejen vzdáním holdu této velké osobnosti české sociologie, ale především důkazem informační hodnoty samotného textu. Machotkova poválečná reflexe (změn) americké společnosti je zajímavým a přínosným příspěvkem k poznání tehdejšího světa a jeho otázek, z nichž mnohé od té doby neztratily na významu a naléhavost dalších ještě vzrostla. Poválečná realita a směřování americké společnosti v řadě ohledů formovaly i vývoj společností evropských, včetně těch reálněsocialistických a postsocialistických. Proto stojí za připomenutí, jak je poznával, vysvětloval, hodnotil a vyrovnával se s nimi poučený a bystře pozorující sociální vědec před více než půlstoletím.

„Americana“ v české intelektuální historii

Evidovat, natož zhodnotit veškerou česky psanou literaturu o Spojených státech amerických a tamní společnosti je takřka nemožné – jenom (neúplný) katalog pražské Národní knihovny totiž obsahuje přinejmenším 2764 knih na toto téma.² Přesto lze zejména pro starší období podat alespoň jejich základní přehled, v případě tohoto textu zaměřený převážně na informace českých autorů o americké společnosti a jejich rámcové časové a typologické rozdělení (bez nároku na úplnost).

² Rozšířené vyhledávání v elektronickém katalogu Národní knihovny Praha, předmětové heslo „Spojené státy americké“, pouze knihy a dokumenty publikované v českém jazyce; přístup 12. 12. 2014. Při volbě předmětového hesla „USA“ jde o 1323 knih, jen z části totožných s předchozími.

Vůbec první česká díla na toto téma představovaly praktické „příručky pro vystěhovalce“, které měly zájemce o emigraci informovat o amerických reáliích (Müller 1856; Vystěhovalce 1867; Boernstein 1867 ad.). Záhy je však doplnily také „vědecktější“ kompiláty různých cizojazyčných cestopisných, politologických a sociálněgeografických zpráv, objevující se již od sedmdesátých let 19. století a motivované podobně jako u Rittersberga až nekritickým obdivem k občanským svobodám americké společnosti (Malý 1872; Jonáš 1873; Palacký 1884; Dobromil 1889), a ještě později nejrůznější s obdobnou intencí publikované cestovní deníky a vzpomínky (Malý 1880; Šmaha 1894; Faktor 1896; Hering 1896; Adámek 1897; Albieri 1898; Novák 1900). Přes upřímnou snahu autorů podat „pravdivý“ obraz americké společnosti však zůstávala jejich informační hodnota nízká a totéž platilo o literárních kvalitách; výjimky v podobě díla východočeského politika, poslance Karla Adámka (1840–1918) jen potvrzovaly toto pravidlo. Současně přitom platilo, že právě Adámek částečně využil svůj americký cestopis k politické agitaci, podobně jako v ještě větší míře sociálnědemokratický publicista a politik František Soukup (1871–1940) (Soukup 1912).

Vzhledem k významu účasti Spojených států v první světové válce, a zejména při konstituci nezávislého Československa, nepřekvapuje, že téma zůstalo živé i v meziválečném období; totéž se pak opakovalo bezprostředně po druhé světové válce. Nedošlo sice k výraznému nárůstu počtu publikací, zvětšil se však jejich rozsah a hloubka zpracování, protože nejzákladnější informace a aktuality bylo lze čerpat z běžného tisku. Zároveň se projevila určitá autorská diferenciaci. O americké společnosti psali na jedné straně spisovatelé a publicisté, obvykle na základě zkušeností z kratšího „studijního“ pobytu, avšak s většími literárními ambicemi, než tomu bylo doposavad, a na druhé straně akademičtí vzdělanci/ pracovníci, snažící se o vědecký popis, nanejvýš kombinovaný s osobními zkušenostmi. Pro obojí bychom ostatně našli paralely i v případě reflexí dalších společností, především těch procházejících radikálním a pro středoevropského čtenáře potenciálně zajímavým vývojem – na prvním místě samozřejmě v případě sovětského Ruska / Sovětského svazu, ale stejně tak v případě fašistické Itálie nebo i blízkého nacistického Německa.

Z českých spisovatelů publikovali americké reflexe prozaici Marie Majerová (1882–1967) (Majerová 1920) a František Sokol-Tůma (1855–1925) (posthumně: Sokol-Tůma 1934³), po druhé světové válce spíše časopisecky publikující autoři Alena Bernášková (1920–2007) (Bernášková 1947), Evžen

³ Tematika autorovi posloužila rovněž při psaní románu *Vystěhovalci* (1931).

Köppl (1947) a Stanislav Budín (1903–1979) (Budín 1948). Není přitom náhodou, že všichni tito spisovatelé a publicisté stáli – v různé míře – na levé straně politického spektra. Spojené státy sice hodnotili jako zemi velikých možností – avšak jen pro někoho, a současně zdůrazňovali, podobně jako v Československu známí američtí autoři sociální literatury, bídné, závislé a krajně nejisté postavení nižších vrstev americké společnosti. Podstatným informačním zdrojem pro ně byla především americká beletrie, protože s výjimkou Budína, který v New Yorku prožil druhou světovou válku, ve Spojených státech pobývali jen krátce a neměli moc možností americkou společnost hlouběji poznat. Jejich díla přesto přinesla výraznou změnu oproti většině starší, nadšeně proamerické literatury, jejíž patos naopak zůstával přítomný ve většině novin a časopisů i v lidové brakové literatuře. Jedinou výraznou knižní oslavu amerických možností, technologie a sociálního pokroku publikoval fejetonista Berty Ženatý (1889–1981), který ve Spojených státech dlouhodobě žil, ta však zase zůstala v zajetí nepříliš kritického obdivu (Ženatý 1927⁴). Jak uváděla předśádka k níže zmíněné knize Emila Soboty, „naše veřejnost jest nakloněna, jde-li o Ameriku ... přijímatí tuto zemi buďto s nekritickým a vše obdivujícím nadšením [,] anebo zase s naprosto odmítavým pesimismem.“

Přechodem mezi stranickou publicistikou a akademickým popisem, opřeným přinejmenším o rozsáhlé studium literatury, byla *Soudobá Amerika* (Brož 1928) sociálnědemokraticky orientovaného novináře Aleše Brože (1892–?), později doplněná aktualizacním pojednáním *Amerika a její problémy* (Brož 1937), a rovněž americké vzpomínky právníka prezidentské kanceláře Emila Soboty (1892–1945) *Amerika a Evropský divák* (Sobota 1930). Ačkoli nešlo v plném smyslu o akademiky, kterých bylo tehdy pomálu, oba autoři se nespokojili s prvními dojmy a jejich hodnocením, snažili se hlouběji proniknout k podstatě fungování americké společnosti a své dílo vystavěli nejen na vlastní percepci, ale také na kritickém vyrovnání s bohatou zahraniční amerikanistickou literaturou. Výsledkem byly sice populárně psané, avšak poučené a střídavě hodnotící knihy přinášející jak pozitivní, tak negativní informace a odvažující se obecnějších, přitom však podložených soudů o rozdílech mezi Spojenými státy a „starým světem“. Brož tak kupříkladu nepodlehł jednoznačnému antikapitalismu svých stranických soudruhů (v jeho novější práci k tomu zajisté přispěla pozitivní recepce Rooseveltova

⁴ Autor ze svého desetiletého pobytu ve Spojených státech výtěžil rovněž zajímavější, byť úzce tematicky a namnoze čistě technicky omezenou práci napsanou společně s manželkou – *Americké domečky* (Ženatý – Ženatá 1931).

programu New Deal) a přes zjevnou existenci chudoby a sociálních rozporů zdůrazňoval „sociální půvab Ameriky“, který spatřoval především v občanské rovnosti a praktickém uplatňování humanistických ideálů; jako nevyřešenou shledával především černošskou otázku (Brož 1937: 45–50). Sobotův „cestopis“ zase vynikl mnohostrannou analýzou amerického politického systému a tisku, aby si nakonec na otázku po tom, zda je lépe v Evropě, nebo v Americe, odpověděl chválou evropanství, které kromě pracovního vypětí a odpočinku umožňuje – *hobbies*; ve všech ostatních případech mohla být americká společnost alespoň částečným vzorem (Sobota 1930: 217–218).

Do kontextu těchto děl by svou *Ameriku* nejspíš zařadil i Otakar Machotka,⁵ který ji na jednu stranu stavěl výš – nebo spíš do jiného spektra reflexí – než pouhé spisovatelské dojmy, na druhou stranu však odmítal její vědeckost v tom smyslu, jak sám chápal sociologii (Machotka 1946: 11–16). Avšak již soudobá recenze autorky, jež sama pobývala po celou dobu druhé světové války (tedy později a hlavně déle než Machotka) ve Spojených státech, a nadto byla spojena se „znepřátelenou“ brněnskou sociologickou školou, knihu právem ocenila výše: „jeho pohled na společnost cizího národa je však [nehledě na vlastní sebepojetí] odborný, neboť ji vnímá souborem sociologických pojmů spojených se sociologickým zájmem a s rutinou vědeckého pozorovatele ... Každá kapitola je důkladným a velmi zajímavým rozbořením dotyčného společenského jevu a dohromady tvoří ucelené informativní dílo o Spojených státech, jaké ve skutečnosti jsou“ (Obrdlíková 1947). Toto hodnocení zůstává v platnosti dodnes, snad s poznámkou, že stejně jako si na Machotkovu *Ameriku* může činit nárok kvalitativní a reflexivní sociologie, může jej vznášet rovněž sociální antropologie – Machotka si ostatně této příbuznosti byl jako jeden z mála tehdejších českých pozorovatelů vědom, ačkoli explicitně popíral i sociálněantropologickou vědeckost svého díla (Machotka 1946: 12).⁶ O Machotkově díle bude pojednáno níže, zde však budiž řečeno, že z celého dosud přiblíženého souboru českých „american“ představovalo nejobsáhlejší, nejpromyšlenější a rovněž nejinformovanější rozbor moderní americké společnosti a jejího provozu.⁷

⁵ Méně významnou, historicky orientovanou reflexi americké společnosti napsal také historik Otakar Odložilík (1899–1973) (Odložilík 1946), který další úvahy společně s evangelickým teologem J. L. Hromádkou publikoval v souboru statí *S druhého břehu* (Hromádka – Odložilík 1946). Hromádka jeho americké zkušenosti údajně vedly k poválečné adoraci socialismu, jehož rudimentární podobu (bez tohoto označení) se domníval nalézat v americké společnosti.

⁶ Pro přesnost dodejme, že Machotka, který vycházel ze znalosti amerických poměrů, dával přednost termínu „kulturní antropologie“.

⁷ Zvláštní typ akademické (i jiné) reflexe americké společnosti, respektive její malé části, představovaly

Česká veřejnost disponovala v polovině 20. století řadou „zpráv o Americe“, vycházejících z rozličných pozic a velice rozdílným způsobem předmět či jeho části hodnotících; jejich vrcholem zřejmě byla právě kniha Otakara Machotky. Všechno toto intelektuální dědictví však mělo rychle vymizet po komunistickém převratu. Spojené státy se v publikovaných dílech staly odstrašujícím příkladem vykořisťování dělnické třídy kapitalisty, „semeništem imperialismu“ a vůbec úhlavním nepřítelem – trochu paradoxně často spojovaným s Vatikánem –, o kterém nesměla padnout jakákoli příznivá zmínka. Tak tomu bylo již v případě narychlo vydaných domácích komentářů americké společnosti (Budín 1948; Sunar 1948), knižní trh však zanedlouho ovládly „bezpečnější“ překlady sovětských autorů nebo přes Sovětský svaz přicházející kritiky západních levičáků (např. Kartun 1948; Erenburg 1950; Korionov 1950; Vronskij 1950; Pavlenko 1951; Minajev 1953; Lohr – Lohr 1956; Mackevič 1956). Dřívější autorské dělení na spisovatelské a publicistické reflexe a střizlivější akademické práce či náběhy k nim přitom ztratilo smysl, protože i když se některá z těchto děl vydávala za vědecká (především práce sovětského amerikanisty V. G. Korionova a německého G. Lohr-Ohlwerthera), převažovala v nich prvoplánová propagandistická kritika. To se týkalo i speciálních děl, obzvláště těch tematizujících dobově „problematické“, jinak řečeno zakázané obory: jestliže v meziválečném období Otakar Machotka přibližoval americkou sociologii a sociální podmínky jejího provozu (Machotka 1937), jeho kniha dostala v padesátých letech nechtěný pendant v odsudku jakékoli sociologie jakožto „služky imperialismu“ (Gagarin 1954).

Objektivnější, třebaže rozhodně nikoli nestranné publikace o Spojených státech mohly vzniknout teprve v atmosféře celospolečenského „oteplení“ v šedesátých letech; nikoli náhodou tehdy došlo rovněž k „obnově“ (či spíše novému vzniku) české sociologie (srov. Voříšek 2012). Jednalo se především o již zmínovaná díla Ireny Dubské (Dubská 1964, 1966), která svojí erudicí i zkušeností autorky snesla srovnání s Machotkovým opusem, stála však důsledně na pozicích reformního marxismu a vyzdvihovala skutečné či domnělé dysfunkce americké společnosti (typicky v případě dobově nesmírně závažné otázky segregace

rovněž zprávy o českých přistěhovalcích a jejich asimilaci. Bohatou literaturu na toto téma zde neuvádím, protože se mívá s pojednávanou tematikou; krajanskou problematiku v meziválečném období zpracovával Československý ústav zahraniční a řada jednotlivců, od šedesátých let 20. století se stala jedním z hlavních výzkumných témat Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV (dnešní Ústav etnologie AV ČR). Budiž však řečeno, že americkým krajanům se (okrajově) věnovali rovněž téměř všichni zde popisovaní autoři. Reflexi „z druhé strany“ rámcově zpracoval Tomáš Čapek (1940).

černošského obyvatelstva). Přesto však po více než desetiletém informačním hiátu znamenala mnoho a nebyla předstižena ani v následujících dvou dekádách tzv. normalizace, kdy se české psaní o Spojených státech namnoze vrátilo k jednoznačným propagandistickým odsudkům, třebaže již kvalitněji zpracovaným než díla z padesátých let. Novějším pokusem o skutečné poznání kladných i záporných rysů americké společnosti se stal teprve soubor reportáží Radka Johna (*1954), který však vyšel až po listopadovém převratu (John 1990), záhy následovaný praktickým popisem amerických reálií z pera exilového politologa Oty Ulče (*1930) (Ulč 1992). Teprve tím v prostředí informačně svobodné a pluralitní společnosti došlo ke skutečnému navázání na meziválečná a krátce poválečná „americana“, do jisté míry i v jejich dvojím autorském zakotvení, ačkoli Ulčova příručka neměla akademické ambice a ve své praktičnosti vyšla spíše z dlouholetých osobních zkušeností než ze studia relevantní amerikanistické literatury.

Americké zkušenosti a jejich písemná reflexe v díle Otakara Machotky

Otakar Machotka⁸ patří nesporně mezi zakladatele moderní české sociologie. Spolu se svými přáteli Janem Mertlem a (zejména) Zdeňkem Ullrichem, případně staršími kolegy Antonínem Boháčem, Josefem Králem a dalšími, v ní reprezentoval tzv. pražskou sociologickou školu. Ta se formovala na přelomu dvacátých a třicátých let 20. století v opozici vůči jinak orientovaným sociologickým snahám, na prvním místě proti Bláhově škole brněnské, a po vzoru tehdejší německé, francouzské, a především americké sociologie prosazovala důsledně objektivistické pojetí této disciplíny. Machotka s Ullrichem v programovém článku „Sociologie a sociální vědy“ zdůraznili, že sociologie má odkrývat „specificky společenské“ na sociálním dění a útvarech, „aby se došlo k všeobecně platným pravidelnostem a typům“, avšak pouze prostřednictvím empiricky podložené indukce; současně si uvědomovali, že sociální vědy „nepopisují vlastně skutečné jevy sociální v jejich vzájemné závislosti, ale pouze abstrakce ze sociálního života, nezachycují jej v celé jeho plnosti, nýbrž jen v jeho základních, hlavních obrysech“ (Machotka – Ullrich 1928–29: 20; srov. Machotka – Ullrich 1928). „Pouhý rozum a osobní

⁸ Machotka je jediným významným českým meziválečným sociologem, který dosud čeká na zpracování své biografie. Do jisté míry ji ovšem supluje výbor z jeho textů doplněný vzpomínkami manželky Jarmily (Machotka 2001); dále srov. Nešpor a kol. 2014: 240–245.

zkušenost, které dosud stačily mnohým sociologům k vědecké práci, se ukázaly nedostatečným pramenem poznání“ (Machotka 1936: 202). Podle svědectví Machotkovy manželky „věřili, že sociologie musí být empirickou vědou, založenou na skutečnosti. Musí popisovat společnost přesně tak, jak je, a neuvádět, jak má být. Někteří sociologové tehdejší doby moralizovali, poukazovali na to, jak se má společnost napravit. Proti tomu se ‚naši mladí sociologové‘ přísně postavili, ponechávající tuto úlohu kněžím. Dle nich věda má být přísně objektivní“ (Machotka 2001: 148–149).

I když reálné naplňování empiricistického a nehodnotícího, objektivistického paradigmatu v pracích pražské sociologické školy může být – někdy právem – zpochybňováno (Janák 2013; srov. Nešpor a kol. 2014: 192–214), v meziválečném období bylo jednoznačnou intencí autorů a definičním znakem vědeckosti v jejich optice, což vedlo k četným polemikám s odlišně uvažujícími a/nebo pracujícími sociology. Neznamenal to však v žádném případě rezignaci na občanské či politické postoje a hodnocení v jejich rámci, již pražským sociologům i přes dílčí ústupky vyčítala Jiřina Šiklová (1968),⁹ jenom důsledné oddělení vědeckého a občanského/politického působení, třebaže druhé mělo být závislé na prvním v intencích slavných Weberových přednášek *Věda jako povolání* a *Politika jako povolání* (obě 1919). Machotka a jeho kolegové působili například v laboretistickém hnutí, které se snažilo o zlepšení sociálních podmínek práce, Machotka zorganizoval výzkum sociálně potřebných rodin v Praze (Machotka 1936; srov. Nešporová 2014) a již v meziválečném období byl rovněž aktivním členem národněsocialistické strany. Během druhé světové války se pak zapojil do odbojové činnosti a po válce nakrátko a nepříliš úspěšně i do nejvyšší

⁹ „Pozůstalý“ po pražské sociologické škole Josef Král se proti tomu právem odvolal v dopise autorce a redakční radě časopisu, který ovšem v dobových podmínkách musel zůstat nevěřejný; Archiv Akademie věd Praha, f. Josef Král, kt. 16, i.č. 572, list z 31. 3. 1969. Král svou odpověď korespondenčně probíral i s Machotkou; srov. *ibid.*, kt. 2, list O. Machotky J. Královi z 30. 6. 1969.

politiky (srov. Machotka 1965). Sociologické poznání se mělo stát podkladem pro (možné) sociální reformy, mělo však na nich být nezávislé, stejně jako na politických a dalších postojích akademiků. Platnější, i když z dnešního pohledu obzvláště pochybná, byla druhá výtka Šiklové, že totiž pražští sociologové dělali „pouhou“ světovou sociologii, v českém prostředí se snažili o důslednou aplikaci aktuálních zahraničních oborových trendů (Šiklová 1968: 19). Machotkovi to umožnil studijní pobyt ve Francii v letech 1923–25, práce v Ženevské škole mezinárodních studií v letech 1929–30, a především v letech 1934–35 jeho americký pobyt, během kterého se důkladně seznámil s přístupy chicagské školy a spolu se svými kolegy je později velmi úspěšně aplikoval (Musil 2012: 409–412).

Zatímco na počátku své akademické kariéry se Machotka věnoval spíše teoretické práci (Machotka 1927) a metodologickému vymezení, respektive i obraně a propagaci sociologie (Machotka – Ullrich 1928), ve třicátých letech v jeho díle jednoznačně převážily empiricky orientované studie, nebo alespoň jejich návrhy (zejm. Machotka 1932, 1936; Ullrich a kol. 1938; srov. také Ullrich 1937). Věděl totiž, že „sociální výzkum musí být nákladný, má-li přinést skutečné poznání, ... bez finančního základu se nedá vybudovat sociální věda[,] jako se nedají dělati objevy v přírodních vědách“ (Machotka 1936: 202), což limitovalo jeho reálné badatelské možnosti; v kritických recenzích se naproti tomu distancoval od pokusů dělat sociologii bez patřičného organizačního i ekonomického zázemí „na koleně“ (srov. Nešpor 2011: 144–146). Do empiricisticky vymezené vědecké sociologie v pojetí členů pražské školy, Machotku nevyjímaje, nezapadaly ovšem reflexe. Autor je prosto stavěl nanejvýš na okraj své akademické práce, pokud je za ni vůbec považoval, ačkoli jinak orientovaní doboví, a tím spíše pozdější, čtenáři je právem oceňovali. První z těchto reflexí byla věnována sociálnímu fungování americké sociologie, které bylo velice odlišné od evropského (Machotka 1937¹⁰), mnohem rozsáhlejší druhá pak představovala pokus o přiblížení americké společnosti jako takové.

Ve své *Americe* Machotka na základě pozorování, četby i diskusí s americkými sociology a dalšími intelektuály popsal a hodnotil stravu, odívání, ideál člověka, lásku a fungování rodiny, širší mezilidské vztahy i sociální život, zaměstnání, reklamu, film, umění, vědu a náboženství ve Spojených státech a ke knize připojil rovněž zvláštní pojednání o amerických gangsterech a indiánech (Machotka 1946). Ačkoli informace o nižších, a naopak nejvyšších vrstvách americké společnosti měl autor především zprostředkované, protože s nimi

¹⁰ Text původně vyšel v časopise *Sociální problémy* 5, 1937: 81–104, 204–215, 260–291.

z pochopitelných důvodů nepřicházel do styku (s tímto problémem se ostatně sociologie potýká dodnes, protože oba stratifikační extrémy často „vypadávají“ z dotazníkových šetření), dobová recenzentka mu právem vytkla jen jediný nedostatek – absenci podrobnějšího rozboru černošské otázky (Obrdlíková 1947: 310). Skutečnost, jak dalece se později Irena Dubská ve svých „americanech“ věnovala právě této otázce, přitom možná nesouvisela jen s její neobyčejnou aktuálností v polovině šedesátých let, ale rovněž s nevyřčeným „vyrovnáváním se“ s dílem velkého předchůdce; tuto hypotézu nemůžeme ovšem nijak doložit.

Okupace a druhá světová válka, respektive související uzavření českých vysokých škol přinesly významný metodologický předěl Machotkova díla. Jestliže v prvních válečných letech alespoň v omezené míře pokračoval ve svých empiricisticky orientovaných kvantitativních sociologických výzkumech (Machotka 1941; dosud neznámý výzkum otrokovických bařovců, viz Nešpor 2015), později se stále víc zaměřoval na problematiku sociální psychologie. Mohlo to souviset se skutečností, že na pražském magistrátu založil a vedl první československou manželskou poradnu, s uvědoměním si limitů kvantitativní sociologie při výzkumu „Bařova“ nebo i s osobní zkušeností s problematickým, na první pohled pronacistickým jednáním jeho kolegy a dřívějšího přítele Jana Mertla (srov. Nešpor 2012). Kromě zájmu o vnitrorodinné vztahy a reálné fungování (různých typů) rodiny se tak Machotka začal kupříkladu ptát, proč v období nadvlády nacismu docházelo ke kolaboraci, a to i ze strany lidí, kteří se s nacistickou ideologií nikdy neztotožnili a kteří tím současně ani nesledovali osobní prospěch (Machotka 1947a¹¹). Sociální psychologii začal rovněž přednášet a těmto tématům zůstal věrný i ve svém americkém exilu (srov. Machotka 1964), kde se je pokoušel zachytit a analyzovat také prostřednictvím empirických a experimentálních metod.¹² Je zřejmé, že „Machotkův poválečný postup se zdá být promyšlenou alternativou ke kvantifikující sociologii, kterou vzýval v době meziválečné“ (Nešpor a kol. 2014: 208), nikdy ji sice explicitně nezavrhl, avšak přestal ji považovat za jediný akceptovatelný pramen sociálněvědního poznání. Svůj díl na tom ostatně mohla mít i rozsáhlá kniha o Spojených státech, ačkoli ještě i v ní Machotka odmítl jakékoli vědecké ambice tohoto typu textů.

¹¹ Do Machotkova odchodu do exilu (a zákazu vydávání časopisu tehdejšími režimem) stačila vyjít jen první, zhruba třetinová část studie; zbyvajících část byla považována za ztracenou. Byla však nalezena a autor tohoto příspěvku aktuálně připravuje její úplnou edici.

¹² Příkladem je dosud nepublikovaný rukopis *Computing Unconscious Social Experiences*; srov. také Národní archiv Praha, f. Otakar Machotka, kt. 11, rkp. Experiments on Unconscious Computing.

Amerika však měla zřejmě v (nejen) intelektuální biografii Otakara Machotky ještě jeden význam. Její autor se v posledních dnech druhé světové války zapojil do činnosti České národní rady jako její místopředseda a později se stal místopředsedou českého Zemského národního výboru (ani jedna z těchto funkcí nevedla ovšem k dlouhodobému reálnému politickému vlivu). Po relativním volebním neúspěchu národních socialistů v květnu 1946 byl však následujícího roku pozván do předsednictva strany a stal se hlavním tvůrcem jejího nového ideového programu (Machotka 1947b). Machotka tak – nakrátko – vstoupil do nejvyšší politiky a mohl začít uplatňovat weberianské a v širším pojetí ostatně i masarykovské názory na nezbytnou podmíněnost moderní politiky sociálněvědním poznáním. Tento kontext je přitom důležitý z toho důvodu, že poválečné vydání *Ameriky* můžeme považovat rovněž za určitou demonstraci politického postoje: Machotka spolu se svými stranickými kolegy jistě věřil v cestu budoucí socializace, nehodlal ji však spojovat se sovětským vzorem, jako to činili komunisté a někteří sociální demokraté, chtěl se inspirovat na Západě a v mnoha ohledech především právě ve Spojených státech. Kritický, avšak rozhodně vstřícný rozbor americké společnosti, který předložil české veřejnosti, měl přinejmenším doplnit nekritické oslavy Sovětského svazu, jichž bylo v poválečném třiletí limitované demokracie přehršel.

Pro tento výklad svědčí nejen to, že se jinak k vlastnímu dílu značně kritický autor rozhodl publikovat „zastaralý“ text, ale také to, že se jej současně rozhodl co nejdříve doplnit aktualizačním dovětkem. Uvážíme-li přitom Machotkovo ohromné pracovní nasazení v poválečném období – kromě svých politických funkcí přednášel na pražské filosofické fakultě a na Vysoké škole politické a sociální, kde byl rovněž děkanem a prorektorem, psal a publikoval již zmíněné studie a texty, nehledě k tomu že byl otcem rodiny se třemi dětmi –, osobní zájem je zřejmý z toho, že „doplňková“ kapitola k dílu o Spojených státech byla po studii o nevědomí druhým nejrozsáhlejším textem, který autor v poválečném Československu napsal. Přesnou dataci jejího vzniku neznáme, byla však patrně napsána koncem roku 1947 nebo na samém počátku roku 1948, ještě před autorovým odchodem z Československa. Vsuvky a opravy ve strojopisném textu svědčí o tom, že ji autor přinejmenším jednou revidoval, v žádném případě však z jeho strany nešlo o hotový text určený k publikaci, reflexe nadto postrádá jakýkoli závěr.

Několik poznámek na okraj poválečného dodatku k Machotkově *America*

Osobní, akademické, sociální i politické kontexty vzniku, cíle a dochování Machotkova rukopisu *Amerika po válce*, který byl zamýšlen jako závěrečná kapitola nového vydání spisu *Amerika – Její duch a život*, byly nastíněny výše. Na tomto místě můžeme proto učinit několik komentářů k vlastnímu textu, jeho obsahu a informační hodnotě.

Z úvodních pasáží textu je patrný jeho uvědomělý reflexivní charakter, ovlivněný – jak autor později připomíná – rovněž americkou, v kontinentální Evropě tehdy prakticky neznámou tradicí kulturní antropologie. Machotka ke svému tématu přistupoval jako zúčastněný pozorovatel a byl si plně vědom předností i slabin tohoto přístupu. Nezdůraznil však dostatečně, že jeho americké zkušenosti byly zkušenostmi středostavovského intelektuála, který se s jinými vrstvami společnosti stýkal jenom omezeně nebo zprostředkovaně. Typickým příkladem může být jeho výklad o „nové“ americké hudbnosti, který za zaznamenáníhodnou hudbu automaticky považoval pouze hudbu klasickou a vůbec nebral v potaz dávné a i v této době se mohutně rozvíjející „nižší“ žánry pracovních a zábavních písní, včetně jazzu, blues a různých typů „lidovek“ (country, resp. folku). Přitom právě tyto žánry během několika málo desetiletí zcela změnilы charakter populární hudby a hudební kulturu vůbec, nejen ve Spojených státech, ale jejich vlivem prakticky na celém světě.

Podobně, i když si Machotka plně uvědomoval zásadní význam Ameriky pro celosvětové formování poválečných ekonomických, sociálních i kulturních statků a institucí, zjevně přeceňoval „starosvatou“ Evropu a její působení na Spojené státy a Američany. K tomu zajisté v řadě ohledů docházelo, z důvodů, jež jsou v textu precizně popsány, avšak mnohem masivnější a vpravdě určující byl vliv opačný. Američané a jejich instituce zásadním způsobem ovlivnily celý poválečný svět, a to postupně i v případě východoevropských zemí pod komunistickou vládou, které se tomuto vlivu dlouho snažily maximálně zabránit. Technologický pokrok a jeho nejrůznější výdobytky, masová spotřeba nebo třeba vstup žen na pracovní trh a související sociální změny s sebou ovšem nenesly jen pozitivní důsledky. Machotka, který je popsal na realitě poválečných Spojených států a tamního sociálního provozu, řadu nezamýšlených a zjevně problematických důsledků těchto a dalších změn nahlédl velmi jasnozřivě a nebál se – prost ještě dnešní tzv. politické korektnosti – v rámci populárně, nikoli akademicky zaměřeného textu uvést jejich osobní hodnocení.

Jako občansky, vědecky i politicky angažovaný intelektuál si Machotka plně uvědomoval, že stojí na prahu zásadních společenských změn. Slova „bojujeme zápas o orientaci svého národního života na velmi dlouhou dobu“ zní v předvečer únorového komunistického převratu nanejvýš prorocky. Autorovým úsilím bylo představit alternativu vůči (zvnějšku) líbivému socialismu sovětského stříhu, socializaci, jež by si byla vědoma úskalí přílišného kolektivismu a nevzdala by se občanských a lidských hodnot euroamerické civilizace. Aniž by hovořil o nějaké „třetí cestě“ – v době, kdy ještě nebyla plně zřejmá ani „první“ a „druhá“ –, snažil se prostřednictvím kritického, avšak chápajícího představení soudobé americké společnosti ukázat, jakým směrem by se měla vydat společnost česká (československá). Jeho politický program *Socialism českého člověka* sice nikdy nedošel naplnění a může být v řadě ohledů právem kritizován, je však svědectvím občanské a politické odpovědnosti a z ní plynoucí angažovanosti sociálního vědce, jež zavazuje k následování.

Nedokončený a dlouho zcela neznámý text Otakara Machotky *Amerika po válce* není proto zajímavý jen jako velmi kvalitní dobová reflexe americké společnosti a změn, z nichž mnohé později natolik zobecněly, že je v pozdně moderní společnosti považujeme za samozřejmé. Je významný rovněž pro své metodologické, občanské a humanistické zakotvení, které v české sociologii – nejen v období vzniku tohoto eseje – rozhodně nebylo samozřejmostí.

Zdeněk R. Nešpor je sociolog a historik, vedoucí vědecký pracovník Sociologického ústavu AV ČR a docent Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze. Věnuje se především studiu českých náboženských a církevních dějin v evropském kontextu v období od 18. století do současnosti, k tomu si přibírá další témata z historie, sociologie a sociální antropologie, resp. jejich dějin, teorie a metodologie. Je autorem dvou set odborných statí a spolu/autorem či editorem dvaceti knih. V poslední době vydal knihy *Náboženství v 19. století* (Scriptorium, Praha 2010; s kolektivem), *Příliš slábi ve víře* (Kalich, Praha 2010) a *Republika sociologů* (Scriptorium, Praha 2011), vedl tým, který zpracoval *Slovník českých sociologů* (Academia, Praha 2013) a *Dějiny české sociologie* (Academia, Praha 2014). Kontakt: zdenek.nespor@soc.cas.cz.

Prameny a literatura

- Adámek, Karel. 1897. *Ze Spojených obcí severoamerických*. Praha: K. Adámek.
- Albieri, Pavel. 1898. *Z amerických toulek. Zaoceánské povídky a obrázky*. Praha: J. Otto.
- Baudrillard, Jean. 2000. *Amerika*. Praha: Dauphin.
- Bernášková, Alena. 1947. *Letem USA a Kanadou*. Praha: V. Tomsa.
- Boernstein, Charles. 1867. *Z Brem do Ameriky! Stručný průvodce vystěhovalcům do Spojených obcí amerických k poučení cestovatelů, kteříž hodlají se vystěhovati prostřednictvím jeho jednatelů*. Praha: C. Boernstein.
- Brož, Aleš. 1928. *Soudobá Amerika. Politické, hospodářské, sociální a kulturní poměry*. Praha: ÚDKN (A. Svěcený).
- Brož, Aleš. 1937. *Amerika a její problémy*. Praha: Svaz národního osvobození.
- Budín, Stanislav. 1948. *USA. Portrét národa*. Praha: Svoboda.
- Čapek, Tomáš. 1940. *Návštěvníci z Čech a Moravy v Americe v letech 1848–1939. Příspěvek k dějinám amerických Čechů*. Chicago.
- Dobromil, J. [= Jan Oliva]. 1889. *Sociální poměry v Severní Americe*. Brno: J. Opletal.
- Dubská, Irena. 1964. *Objevování Ameriky. Příspěvek k otázkám „moderního člověka“*. Praha: Československý spisovatel.
- Dubská, Irena. 1966. *Americký rok*. Praha: Československý spisovatel.
- Erenburg, Ilja. 1950. *USA. Amerika po 2. světové válce*. Praha: Rudé právo.
- Faktor, František. 1896. *Z východních krajů. Cesta severní Amerikou*. Praha: M. Knapp.
- Gagarin, A[lexej] P. 1954. *Americká buržoasní filosofie a sociologie ve službách imperialismu*. Praha: SNPL.
- Hering, František A. 1896. *Cestovní upomínky z Ameriky*. Praha: F. A. Hering.
- Hromádka, Josef L. – Odložilík, Otakar. 1946. *S druhého břehu. Úvahy z amerického exilu 1940–1945*. Praha: J. Laichter.
- Janák, Dušan. 2013. „Brněnská versus pražská sociologická škola. Mýtus a skutečnost.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 49, 2013: 577–602.
- John, Radek. 1990. *Jak jsem viděl Ameriku*. Praha: Ex libris.
- Jonáš, Karel. 1873. *Americká federace a samospráva s úvahou o zásadách zevnější politiky Spojených států*. Praha: J. S. Skrejšovský.
- Kartun, Derek. 1948. *Taková je Amerika*. Praha: Orbis.
- Korionov, Vitalij G. G. 1951. *USA. Země cizopasného zahrňavajícího kapitalismu*. Praha: Orbis.
- Köppl, E[vžen]. 1947. *Co jsme viděli za mořem. Dojmy ze zájezdu ČOS*. Praha: Nakladatelství ČOS.
- Lohr, Helga – Lohr, Georgie. 1956. *Amerika dnes. Otázky a odpovědi o USA*. Praha: Čs. společnost pro šíření vědeckých a politických znalostí.
- Mackevič, Vladimír V. 1956. *Co jsme viděli v USA a v Kanadě*. Praha: SZN.
- Machotka, Otakar. 1927. *Mravní problém ve světle sociologie. Názory, metody, kritika*. Praha: Orbis.
- Machotka, Otakar. 1932. *K sociologii rodiny. Příspěvek k metodám empirické sociologie – metoda statistická a individuální*. Praha: Státní úřad statistický.
- Machotka, Otakar. 1936. *Sociálně potřebné rodiny v hlavním městě Praze*. Praha: Orbis.

- Machotka, Otakar. 1937. *Americká sociologie. Sociální podmínky vzniku a rozvoje*. Praha: Melantrich.
- Machotka, Otakar. 1941. „Manželské štěstí ve světle čísel.“ *Statistický obzor* 22, 1941: 255–290, 384–423.
- Machotka, Otakar. 1946. *Amerika. Její duch a život*. Praha: Melantrich.
- Machotka, Otakar. 1947a. „Úloha podvědomého činitele ve společenském chování.“ *Sociologie a sociální problémy* 7, 1947: 172–189.
- Machotka, Otakar. 1947b. *Socialism českého člověka*. Praha: Česká strana národně socialistická.
- Machotka, Otakar. 1964. *The Unconscious in Social Relations. An Analysis of Unconscious Processes in Personality, Society and Culture*. New York: Philosophical Library.
- Machotka, Otakar (ed.). 1965. *Pražské povstání 1945*. Washington: Rada svobodného Československa.
- Machotka, Otakar. 2001. *Mezi domovem a exilem*. Praha: Maroli.
- Machotka, Otakar – Ullrich, Zdeněk. 1928. *Sociologie v moderním životě. Směry, organizace, úkoly*. Praha: Orbis.
- Machotka, Otakar – Ullrich, Zdeněk. 1928–29. „Sociologie a sociální vědy.“ *Parlament* 7, 1928–29: 17–21.
- Majerová, Marie. 1920. *Dojmy z Ameriky*. Praha: Holubice.
- Malý, Jakub. 1872. *Soustátí severoamerické a jeho ústava*. Praha: F. Řivnáč.
- Malý, Jakub (ed.). 1880. *Procházka kolem světa, kterouž vykonal a popisuje Alexandr svob. pán Hübner*. Praha: F. Šimáček.
- Minajev, Vladimír N. 1953. *Ve stínu sochy Svobody*. Praha: Melantrich.
- Musil, Jiří. 2012. „Chicagská škola a česká sociologie.“ *Lidé města* 14, 2012, 3: 395–419.
- Müller, Karel. 1856. *Máme-liž stěhowati se do Ameriky?* Gindřichuw Hradec: A. J. Landfrás.
- Nešpor, Zdeněk R. 2011. *Republika sociologů. Zlatý věk české sociologie v meziválečném období a krátce po druhé světové válce*. Praha: Scriptorium.
- Nešpor, Zdeněk R. 2012. „Jan Mertl: sociolog-kolaborant, nebo oběť okolností?“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 48, 2012, 2: 343–365.
- Nešpor, Zdeněk R. a kol. 2014. *Dějiny české sociologie*. Praha: Academia.
- Nešpor, Zdeněk R. 2015. „Baťov 1940 – první český empiricky podložený výzkum v oblasti sociologie práce.“ Nepublikovaný rukopis.
- Nešporová, Olga. 2014. „Česká empirická sociologie rodiny a její souvislosti se sociální politikou v meziválečném období.“ *Fórum sociální politiky* 8, 2014, 4: 2–5.
- Novák, Vladimír. 1900. *Z cest po Spojených státech Severní Ameriky*. Praha: V. Novák.
- Obrdlíková, Soňa. 1947. „Otakar Machotka: Amerika – Otakar Odložilík: Tvář Ameriky.“ [recenze]. *Sociologická revue* 13, 1947, 4: 310–311.
- Odložilík, Otakar. 1946. *Tvář Ameriky*. Praha: V. Petr.
- Palacký, Jan. 1884. *Spojené obce Severo-Americké*. Praha: A. Reinwart.
- Pavlenko, Petr A. 1951. *Americké dojmy*. Praha: Mír.
- Rittersberg, [Ludvík Ritter von]. 1850. *Kapesní slovníček novinářský a konversační*. Praha: J. Pospíšil.

- Sobota, Emil. 1930. *Amerika a evropský divák*. Praha: Melantrich.
- Sokol-Tůma, František. 1934. *Z cest po Americe. Sociální úvahy z pobytu v U. S. A.* Ed. G. Pallas. Praha: J. Albert.
- Soukup, František. 1912. *Amerika. Řada obrazů amerického života*. Praha: ÚDKN.
- Sunar, Miroslav. 1948. *Rub a líc USA*. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo čs. obchodnictva.
- Šiklová, Jiřina. 1968. „K dějinám pražské sociologické školy mezi světovými válkami.“ *Acta Universitatis Carolinae – Phil. et His.* 1968, 4: 13–25.
- Šmaha, Josef. 1894. *Americké táčky. Dojmy ze zaoceánské cesty*. Praha: J. R. Vilímek.
- Ulč, Ota. 1992. *Příručka pro zájemce o americký svět*. Praha: Rozmluvy.
- Ullrich, Zdeněk. 1937. „Sociologické výzkumy skupiny Sociálních problémů.“ *Sociologie a sociální problémy* 5, 1937: 53–60, 306–320.
- Ullrich, Zdeněk a kol. 1938. *Soziologische Studien zur Verstädterung der Prager Umgebung*. Prag: Soziologie und Soziale Probleme.
- Voříšek, Michael. 2012. *The Reform Generation. 1960s Czechoslovak Sociology from a Comparative Perspective*. Praha: Kalich.
- Vronskij, B. P. 1950. *Americký způsob života*. Praha: Orbis.
- Vystěhovalec. 1867. *Vystěhovalec do Ameriky. Od jednoho vystěhovaného*. Praha: Senders a Brandeis.
- Ženatý, Berty. 1927. *Země pruhů a hvězd I.-II.* Praha: F. Borový.
- Ženatý, Berty – Ženatá, Fanuška. 1931. *Americké domečky*. Praha: F. Borový.

Otakar Machotka: AMERIKA PO VÁLCE¹³

Po druhé navštívil jsem Ameriku na podzim roku 1947 a vrátil jsem se před vánoci téhož roku. Těšil jsem se nesmírně na tuto svoji druhou návštěvu, neboť jako sociolog jsem tušil, jak mnoho se asi muselo změnit v životě tak velkého národa, který prodělal světovou válku a bezděky se postavil v čelo světové politiky, který je na jedné straně tak dynamický a na druhé straně tak netradiční. Už jen tyto tři skutečnosti ukazovaly k tomu, že Amerika se musela podstatně směnit a že pro sociologa, který znal Ameriku předválečnou, bude nesporným požítkem a potěšením vidět tyto změny na vlastní oči a spoluprožívat je alespoň zčásti se starými přáteli, kteří je prodělali ve svém vlastním životě.

Mezi oběma návštěvami je časové rozpětí 12 let. Více než tři roky před válkou a více než dva roky po válce, to je můj obraz Ameriky předválečné a poválečné. Byla to předválečná Amerika, která ještě nežila v předtuše války, nebo dokonce v přípravách na válku, Amerika hluboce mírová, a byla to také po válce Amerika vlastně již mírová. Všechny hospodářské stopy války, téměř bez výjimky, byly již zahlazeny, zůstávalo snad jen něco málo z mravních stop války. Viděl jsem tedy dvě mírové Ameriky, jednu před válkou, druhou po válce, mezi nimiž leží osmina století. Je to krátká doba, ale je-li v ní obsažena velká vítězná válka a jde-li o zemi největšího organizačního a techn[ologického] pokroku s nejrychlejším tempem vývoje, je to hodně. Před sto lety, nebo snad ještě mnohem spíše na počátku novověku nebo ve středověku by pozorovatel nemohl zjistit příliš mnoho změn, rozhodně ani zlomek těch změn, které jsem mohl pozorovat za období 12 let ve Spojených státech.

Nemálo důležité ovšem je také to, že i pozorovateli uplynulo celých 12 let života. A to v životě člověka znamená více, než stejné období v životě národa. Pozoroval jsem jako člověk starší a zkušenější, jako člověk, který ve vědeckém i veřejném životě nahlédl hlouběji do některých skutečností, které mladšímu člověku byly do jisté míry překrývány někdy nápadnějšími a více se vtírajícími rysy, zvukem některých jmen osob nebo směrů, vážností některých autorit,

¹³ Originál nepublikovaného rukopisu je uložen v Národním archivu Praha, f. Otakar Machotka, kt. 10; za svolení k nahlížení do nezpracovaného fondu autor děkuje jeho správci Mgr. Janu Kahudovi. Za laskavé svolení k publikaci autor děkuje dědicům prof. Otakara Machotky, především jeho synovi prof. Pavlu Machotkovi. Rukopis byl s výjimkou interpunkce a odstranění zjevných překlepů ponechán v původní jazykové formě včetně drobných odchylek od současného pravopisného úzu; editorské úpravy byly označeny hranatými závorkami, opravy v interpunkci nebyly zaznamenávány.

nebo příkrým odmítáním věcí považovaných za přežilé a pro budoucí dobu nedůležité. Také pozorovatel prodělal válku, její strasti a naděje a stal se jako my všichni prostším, vážnějším, věcnějším, spíše než rafinovanějším, zjemnělejším nebo kultivovanějším člověkem. Drsnost života obrací pozornost člověka v jiném směru, mění jeho zájmy, záliby a hodnocení věcí denního života, stejně jako věcí zásadních a všelidských. Dokonce měl jsem někdy živý dojem, že tyto změny jsou větší než změny, které prodělal pozorovaný předmět. Když jsem na příklad na Chicagské universitě ptal se po svých starých známých profesorech v téže informační kanceláři v přízemí nalevo a když jsem všechny své učitele sociologie až na starého Roberta Ezru Parka, který ve vysokém věku na konci války zemřel, našel přesně v týchž pracovnách, v nichž jsem se s nimi před 12 lety loučil, když jsem, hledaje jednoho po druhém, měl na papírku táž čísla dveří, jako když jsem je hledal poprvé, zdálo se mi, že jsem se mnohem více změnil já než oni a než Amerika. Tento dojem ve mně sesítil, čím déle jsem s nimi hovořil. Zachovali si téměř tentýž postoj k životu, ke svým knihám (které stály ve stejných regálech), ke svým běžným vědeckým starostem, ke svému osobnímu životu. Událostí pro ně bylo, že dlouholetý šéf sociologického departmentu odešel právě do pense a nejstarší z ostatních stal se jeho nástupcem. U nás a pro nás takovéto události jsou jen polovičními událostmi. Necítíme je tak, jako [jsme] je cítili před válkou, stáli jsme na pokraji národní propasti, prodělali jsme osobně mnoho utrpení a šlo nám často o udržení holého života. Stáli jsme tváří v tvář možné smrti tolikrát, že bychom ani nemohli říct, jak často to bylo. Vždyť každé poslouchání radia, natož pak ilegální schůzka nebo činnost byly poznamenány nebezpečím smrti. A od té doby jsme si neoddechli. Bojujeme zápas o orientaci svého národního života na velmi dlouhou dobu, usilujeme o novou strukturu hospodářskou a sociální. Celá naše osobnost je jinak organisována. Je upoutána na tolik důležitých věcí, na něž Američané ani nepomyslí, je otupělá, unavená a zjednodušená ve svém zaostření na vyrovnání se s těmi problémy, které na ni naléhají nejvíc. A nejsou to právě problémy takové, jaké nás zajímaly před válkou, jakými ještě dnes žije americký člověk.

Ano, Spojené státy byly jen zlehka ovanuty válkou a nezačaly ještě vážně pociťovat sociální problémy, ve kterých Evropa žije. Jsou dobře zachovalou zemí dřívější evropsko – americké kultury. V době, kdy Evropa tvoří již zase novou fási své dlouholeté kultury a starostlivě prohlíží svůj starý kulturní inventář, rozvažujíc, co z něho je možno zachovat, co je nutno odložit a co snad se udrží po nějaké menší opravě.

Je tedy možno rozdělití výsledky mého poválečného pozorování života společnosti Spojených států do třech skupin. Jsou to především změny, které Spojené státy prodělaly ve smyslu pokračování dosavadního vývoje, vlivem příčin, které tkví v jejich vlastní společnosti a jejich životních podmínkách. Za druhé jsou to změny, které prodělala Amerika intenzivním a dlouholetým stykem s Evropou. Mnoho milionů amerických mužů žilo po léta v Anglii a později ve Francii a v Německu. Tisíce a desetitisíce jiných zůstávalo sice doma, ale věnovali se jen řešení problémů evropských nebo souvisejících s evropskou situací. S tím souvisí, a proto sem patří také vliv války a nové rozhodující postavení Spojených států ve světě. Konečně jsem viděl v Americe věci, kterým jsem rozuměl jinak a lépe než dříve a které proto podám v poněkud jiném světle, než jsem je podal ve svém původním textu.

V dřívějších kapitolách byly čtenáři nápadné některé zvláštní rysy amerického života, jimiž se americký život odlišuje od našeho. Všeobecně známý a nápadný rys života Severoameričanů je jejich vysoká životní úroveň. Již před válkou byla Amerika zemí největších a nejlépe zařízených bytů, vysoce hygienické a hojné stravy, a byla zemí, v níž se nespravovaly šaty a neudržovaly ani jiné předměty denní potřeby, nýbrž nahrazovaly [se] novými. Nejdokonalejší tovární výroba i daleko největší počet koňských sil pracujících průměrně pro jednoho občana vytvářely tuto vysokou životní úroveň. Mezitím co Evropa zničila válkou svůj hospodářský život a ještě tři roky po válce nedosáhla zdaleka své předválečné úrovně, Amerika zvedla svoji životní úroveň na nebývalou výši. Myslím, že jsou to hlavně dvě příčiny, které způsobily prudký vzestup životní úrovně Američana. Ve válce americký průmysl musel zmnohonásobit své síly, aby postačil vybavit obrovskou nově založenou armádu a ještě pomáhati vydatně spojencům. Za druhé, americké ženy ve válce téměř všeobecně přijaly výdělečné povolání, které po válce neopustily. Příliš si zvykly na výhody vlastních příjmů a na vyšší úroveň vlastní i své domácnosti, než aby dobrovolně povolání opustily. Bylo-li před válkou ve Spojených státech asi 48 milionů v povolání činných, je jich nyní téměř o 12 milionů více. Největší část tohoto přírůstku jsou vdané ženy. Průměrný příjem americké rodiny stoupl tedy nejen o tolik, oč stoupla hladina mzdová, nýbrž mnohem více. Před válkou činil průměrný příjem rodiny 1120 dolarů, po válce se pohybuje kolem 3000 dolarů. Ke konci roku 1947 stoupl ovšem cenový index o 62 %. Americká rodina však nemusí úzkostlivě počítat, vzrostla-li úměrně také hladina mzdová, poněvadž přichází k dobru také celý výdělek ženy. Tam ovšem, kde žena nevydělává a kde platy nestoupily tolik jako ceny, především u úředníků, učitelů a profesorů, ale zvláště

u universitních profesorů, jejichž gáže nemohly býti vůbec zvyšovány, neboť základní jmění universit a jeho výnos se nezměnily, pocituje Američan stoupnutí cen velmi těžko. Těchto lidí je však málo, takže nemění celkový obraz velikého zvýšení životní úrovně průměrné americké rodiny. Zvýšení příjmů americké rodiny nastalo ovšem ještě dříve, než bylo vyrobeno dosti zboží. Peníze čekaly na zboží. Koncem roku 1947 bylo ovšem zboží již dostatek, takže celá kupní síla se vrhla na zboží přímo bouřlivým způsobem. A poněvadž vysoký průměrný příjem americké rodiny zůstává, kupují Američané se stejnou chtivostí dále. Pravděpodobně nikdy a nikde jinde na světě neprodávalo se tolik zboží, jako se prodává nyní ve Spojených státech. Vše obnošené nebo upotřebené se odkládá a nahraňuje novým. Nejpodstatnější přitom ovšem je, co Američané považují za upotřebené. Do společnosti nosí dámy šaty většinou jen dvakrát a pak je odkládají. Sebemenší závada na prádle osobním nebo ložním, i když by jí bylo možno zcela lehko spravit, odsoudí kus k roztrhání na hadry. V hotelích mění se každý den ložní prádlo a v normálním hotelu dávají se hostu denně jedno až dvě mýdla a pět čistých ručníků. V lepších hotelích však dává se denně 7 čistých ručníků. Dávná obliba kuřat a krocanů vedla k stále intensivnějšímu [je]jich pěstování, takže krocaní maso stojí dnes právě asi polovičku než maso hovězí (které se pohybuje asi v cenách obvyklých u nás). Stejně má každý pozorovatel, který srovná předválečnou Ameriku s Amerikou poválečnou, dojem, že se konsumuje mnohem více ovoce než dříve. Pěstování ovoce i zeleniny, zvláště na Floridě, která zásobuje New York, Boston, Philadelphii a jiná města amerického východu, se rozvinulo také proto, že doprava mraženého ovoce i zeleniny, jejich uchovávání a prodej byly neobyčejně zdokonaleny. Američan ve velkém městě má celý rok stejně všechnu čerstvou zeleninu a všechno čerstvé ovoce jako v době plné sezony. V krámech je všude ovoce navršeno ve vysokých pyramidách, které s největší pravděpodobností se každý den prodají. Američtí obchodníci prodávají jen čerstvé potraviny a sotva by riskovali delší uschovávání ovoce a zeleniny v krámech. Drůbky se v Americe nejdly už před válkou. Dnes však Američané, zvláště u krocanů, jedí jenom prsa. Tak jako před válkou vyhýbají se Američané tučnému jídlu, dávají přednost mléku před smetanou a šlehačkou, které je všude dost [a kterou] jedí nejspíše ještě děti nebo event[uelně] starší muži, jimž nezáleží na postavě. Nejvíce překvapuje, a v tom Amerika učinila určitě další krok proti poměrům předválečným, že z domácností se vyhazuje neuvěřitelné množství dobrých potravin, že v hotelích a restauracích se přes zaplacení celého menu vypije třeba jenom grapefruitová šťáva a černá káva. Všechno ostatní jde zpátky a zužitkuje se jako odpadky, které kupují farmáři a pěstitelé bravu. Automobilů

vyrobí se ročně na 4 miliony kusů, a přesto zákazníci čekají řadu měsíců, než se po pořadí na ně dostane. Srovnáme-li počet obyvatelstva u nás a ve Spojených státech, znamenalo by to, že by se u nás ročně muselo prodat asi 350.000 automobilů a že by přesto zůstával náš trh nenasyčen.

Bohužel není možno provést přesně srovnání ročního konsumu americké rodiny a rodiny naší, ale kdyby bylo provedeno, jsem přesvědčen, že by bylo pro nás velikým překvapením. Řeknu-li, že ročně americká rodina koupí průměrně pětkrát tolik prádla, že americká dáma si koupí osm až desetkrát tolik šatů, možná 15 až 20krát tolik punčoch než naše, že se sní na osobu snad pětkrát tolik masa a více než pětkrát ovoce, myslím, že rozhodně nepřeháním. Srovnajme na příklad jen poměr k nylonkám u nás a v Americe. U nás nylonky považujeme za vítaný vynález, protože jsou trvanlivé. V Americe však, aby nebyly trvanlivé, vyrábějí některé druhy z tak slabounkých vláken, že oblékají-li se holou rukou, vlákno se přetrhne. Americké dámy užívají gumových rukavic, a přesto jim taková punčocha vydrží jen na několikrát. Tyto slabounké nylonky vystavují se ve výkladních skříních na skleněných modelech nohy, které jsou zevnitř prosvíceny elektrickým světlem. Nylonka je tak slabá, že není na skleněném modelu vidět. Výrobci zřejmě potřebují, aby nylonky vydržely co nejméně, a tedy aby se jich prodalo co nejvíce. Americké dámy jim v tomto přání vycházejí vstříc. Ze stejných důvodů uvádějí výrobci na trh nylonky, které nemají zesílené paty a špičky. Nosí se do střeviců páskových nebo hodně otevřených.

Tento stav hojnosti a plýtvání vnucuje dvě otázky: především, zvyšuje-li takovýto konsum ještě životní úroveň. Mám dojem, že velká část tohoto konsumu už životní úroveň nezvyšuje. Jistě, že dokonalejší technické vybavení domácnosti, větší byty, více automobilů atd. znamená vyšší životní úroveň, ale znamená-li vyšší životní úroveň také odhazování velké části připravených potravin nebo nošení tak slabých punčoch či stále nové kupování prádla, které by bylo možno nosit déle při sebemenší opravě, je skutečně otázkou. Rozhodně také neznamená zvýšení životní úrovně stálé odkládání téměř nových dámských šatů. Mohlo by znamenat, kdyby Američanky prožívaly estetické hodnoty, vložené do krejčovských výtvorů, tak jako na pří[klad] Francouzsky nebo alespoň naše dámy. Tomu však tak není a jediným důvodem pro časté střídání šatů je společenská prestiž. Druhá otázka je hospodářského rázu. Nám se zdá zcela zbytečné, že Američané tak plýtvají jídlem i šatstvem. Uvažme však, kdyby byli tak šetrně založeni jako my, jak by poškodili svoji průmyslovou výrobu, oč by vzrostla jejich nezaměstnanost a jak by v důsledku toho zase byla strhována životní úroveň všech. Jsou to spojitě nádoby. Čím více se vyrábí, tím více se musí konsumovat. Je jen otázkou,

jsou-li pro tento konsum peníze. Ty zatím Američané mají, a proto v tak vysoké míře konsumují.

S otázkou životní úrovně souvisí úzce otázka americké podnikavosti. Životní úroveň Američanů je především proto tak vysoká, že jejich hospodářský život je poháněn do krajnosti vybičovanou podnikavostí starého liberalistického režimu. Každý Američan, kromě snad vědců, přemýšlí neustále, jak by co zlepšil, ať už technicky nebo organizačně, aby mu to více vynášelo. Miliony mozků jsou bičovány tvůrčím podnikatelským napětím a tisíce, ne-li desetitisíce z nich přicházejí na nové myšlenky, jak rychleji a lépe vyrobit, jak levněji a rychleji prodat. Ovšem za předpokladu většího vlastního zisku. Abychom byli přesní, musíme připojit, že Američanům záleží přitom také na tom, aby jejich nová myšlenka dobře lidem sloužila. Myšlenka služby není na posledním místě v motivech jejich podnikavosti. První ovšem je vždycky myšlenka zisku. Hospodářsky nejdůležitější je ona úporná snaha každého jedince, kterou nelze plně nahradit žádným tlakem ze shora, donucením nebo uměle vyvolávaným nadšením. To jest skutečnost, která neznamená chválu přežilého liberalismu. Krásný obraz, který nyní s hospodářského hlediska diváků Spojené státy skýtají, má svoje zatím zčásti neviditelné stíny. Většina amerických národohospodářů očekává dříve nebo později hospodářskou krizi spojenou s nezaměstnaností. Lze sice očekávat, že po zkušenostech poslední velké krise Američané lépe budou čelit krizi i jejím následkům. Jistě však při svobodě podnikání nedokážou tuto krizi zmocit úplně, nebo lépe nedokáží předejít jí. Druhý, již nyní viditelný stín, jsou lidé hospodářským životem využití, znehodnocení a ponechaní na pospas bídě. V Americe je značný počet starých mužů, které už nikdo nechce zaměstnat a kteří jsou bez prostředků. Stali se na sklonku svého života obětí dravé hospodářské konkurence, a poněvadž jejich síly už nestačí na to, aby znovu začali, zůstávají jako odhozená a nepotřebná smet na okraji společenského života. Tento stín však rychle mizí. Snad jen ještě krátkou dobu bude lze vídat na amerických ulicích starce prosící o cigaretu nebo přespávající v parku. Americké starobní pojištění, uvedené v život ještě Rooseveltem, zajišťuje starým lidem velmi slušný starobní důchod. Pravděpodobně se jeho dobrodiní nevztahuje ještě na všechny nynější věkem z práce vyřazené, ale nebude už dlouho trvat, kdy tomu tak nebude.

Problém, který se klade při pozorování dnešního amerického hospodářského života, leží v otázce, jak zachovat co největší osobní podnikání a jak přitom osvobodit práci, zabezpečit sociální jistotu a odníti kapitálu jeho přílišný vliv na veřejný život. O určitou odpověď na tuto otázku pokusili jsme se našim

systémem kombinovaného hospodářství národního, družstevního a soukromého. I když v zásadě zdá se toto řešení vhodné a účelné, v provedení lze mu vytýkat, že oslabuje a láme podnikavost jedincovu. Je mnoho snah o zamezení soutěže mezi znárodněným a soukromým podnikáním, což opět snižuje naši hospodářskou úroveň. Teprve ten, kdo viděl americkou podnikavost a její výsledky, může si plně uvědomit plný její význam pro hospodářský život.

Se sociálního hlediska můžeme se také dívat na otázku černochoů. I v tomto ohledu lze pozorovat v Americe veliký pokrok. Severní státy již před válkou chovaly se k černochoům nesrovnatelně lépe nežli státy jižní. Černoši jezdili v autobusu nebo v elektrice s bělochy, chodili také na bělošské university (nikoliv však do bělošských chrámů). Na jihu i na severu byl učiněn určitý znatelný pokrok, který se plně projevil vlastně teprve návratem vojáků z fronty. Černí obránci vlasti reklamovali stejné zacházení s ostatními obránci vlasti. Trvali na tom, že jejich zásluhy jsou stejně veliké, a měli úspěch. Ve velkých obchodech vymohly si černošské odborové organizace určité zastoupení mezi personálem, některé bělošské university připouštějí vynikající černošské odborníky jako profesory. I na jiných polích bychom mohli sledovat pronikání černošského živlu. V celku je vidět všude mnohem více elegantně oblečených černochoů a černošek, než tomu bylo před válkou. Zvláště některé černošky jsou nápadné svojí elegancí. Mnohé z nich dovedou volit k barvě své pleti vhodný tón látky a klobouku a vytvářejí tak, možno říci, nový typ hnědé elegance.

Rys mecenášství, spolupráce a ochoty ku pomoci, který je tradiční v americké společnosti, rozvinul se během války a po válce do nečekaných forem. Již sama válka byla, vedle jiného, ještě před vstupem Spojených států do války také především velkorysou pomocí napadenému a utištěnému. Tato pomoc se stupňovala ve válce, a především po válce. Stupňovala se dvojím směrem. Za prvé co do intensity, rozsahu i obsahu a za druhé rozšířila se prakticky téměř na celý svět. Američané prohloubili svoje styky s novými národy, poznali jejich poválečné potřeby a snaží se jim vyjít vstříc. I k národům velmi vzdáleným mají pocit bratrské povinnosti, pocit všelidského bratrství, které je pěstováno záměrně církvemi a prohlubováno novinami a veřejným míněním. Mecenášství, které až do války bylo věcí jednotlivců, nebo alespoň věcí soukromou, stalo se poprvé ve velkém měřítku také věcí celého národa a federální vlády. Poprvé v dějinách lidstva vláda některého státu rozdala stamiliardové částky obyvatelům jiných států. Poprvé v dějinách lidstva stará se ve velkém měřítku a za citelných vlastních obětí vláda státu o blaho občanů cizích států. Americká společnost však nepovažuje tím svoji povinnost za splněnou. Nejruznější spolky, společnosti, církve, kluby i jednotlivci

sbírají peníze pro Evropu a posílají do Evropy větší nebo menší dary. Nevím, bude-li možno jednou odhadnout celý rozsah nezištné americké pomoci strádající Evropě a strádajícímu světu vůbec. Kdyby však jednou k takovému odhadu došlo, byly by to určitě částky tak ohromné, že bychom nad nimi užasli.

I svoji dobročinnost uskutečňuje Amerika účelně a dobře ji organizuje. Je to země nejstarší sociální péče, v níž zásady sociální pomoci jsou, možno říci, vžitým majetkem celého národa. Američané si nepřáli, aby UNRRA byla dávana zadarmo, nýbrž aby byla prodávána ve prospěch států, jejichž obyvatelům byla přidělena. Věděli, že lehce nabytých věcí lidé nešetří a neváží si jich. Američané si přáli, aby jejich pomoc nebyla jen tak skonzumována, nýbrž aby se stala základem dalšího hospodářského rozvoje. Američané dávají v Marshallově plánu jednotlivým zemím velké peněžité dary, ale zároveň je zavazují pomoci druhým zemím. Američané necítí pomoc evropským národům jako ulehčení vlastnímu svědomí, nýbrž přejí si poctivě, aby se evropským národům dobře vedlo. I když někteří, zvláště část republikánů, nevidí rádi, jsou-li podporovány socialistické země, většina amerického národa cítí tak, že je třeba podporovat každého, kdo pomoci potřebuje. Slyšel jsem řadu kázání v kostelích na toto thema, která vyznívala v ten smysl, že naším bratrem je každý, nejen socialista, i komunista, a že vůči každému máme povinnost bratrské pomoci.

Tyto zásady pomoci, z nichž nejdůležitější je zásada, že pomožený má si také pomoci sám a že poskytnutá pomoc má být základem úplné sociální rehabilitace, nikoliv jen výpomoci, která spotřebováním daru skončí svoji působnost, jsou nejlépe dodržovány státem. Všechny ostatní instituce a jednotlivci mají méně možností, a to tím méně, čím jsou menší. Malé dámské spolky posílají balíčky na adresy, které si sehnaly nejrůznějším způsobem, a jsou velmi rády, když jim aspoň zcela malá část podarovaných potvrdí na lístku, vloženém do balíčku, že byl správně doručen. Zvláště naše české spolky těžce nesou, jak málo potvrzení se jim dostává a nevědí, mají-li to přičítat spíše tomu, že balíčky se ztratí, nebo že jsou odcizeny, či jsou-li příjemci tak lhostejní, že ani neodpoví. Ještě bolestněji se mne dotklo, že přijde-li odpověď, obsahuje většinou zároveň žádost o další balíček. Přesto balíčky se posílají dál, i když s menší radostí.

Americké mecenášství, které je ojedinělým kulturním rysem národů evropsko-americké kultury a tím spíše národů ostatních kultur, dostoupilo po této válce svého vrcholu. Spojené státy pomáhají celému světu. Cítí se odpovědný za osud a blahobyt celého světa. Proudění peněz i zboží rozlévají se ke všem potřebným a dlouho ještě nevyschnou. Američané sami považují za potřebné pomáhat Evropě ještě několik roků. Po čtyřech nebo pěti letech pravděpodobně,

jak sami odhadují, tato pomoc by musela přestat. Věří ovšem, že do té doby se Evropa postaví na vlastní nohy.

Starost o blaho světa a pomoc všem potřebným spoluprožívá každý Američan a pocituje často velmi citelně i ve svém osobním životě. Především každý Američan ví, že zvýšené daně jdou do velké míry na tuto pomoc. Američané byli zvyklí na malé daně a velmi těžko přijímají vysoké předpisy berních úradů. Kromě toho každý Američan je nějak zapojen také do dobrovolných akcí buď jako příslušník církve, v níž odvádí svůj nikoliv malý příspěvek ve prospěch Evropy, dále jako člen klubů, spolků nebo odborných společností a konečně také téměř každý Američan posílá osobní dárky. Mnoho z nich má příbuzné a známé v Evropě a ti, kteří je nemají, hledají vhodné adresy, aby učinili zadost hlasu svého mecenášského srdce, aby se cítili plnoprávními příslušníky této zvláštní kultury, v níž rys dobročinnosti je tak výraznou složkou.

Na dobročinnosti můžeme si ukázat rozvoj také jiného charakteristického rysu americké kultury, t.j. smyslu pro organizaci. Již před válkou byl tento rys americké kultury nápadný a ve světě dobře známý. Američané jej rozvíjejí a prohlubují, což také přispívá podstatně k zvyšování vysoké životní úrovně. Také pomoc Evropě je organizována v míře, která u nás při podobných podnicích nebývá obvyklá. Všechna organizace v Americe je spojena se soukromým podnikáním. Také organizace posílání dáreků Evropě. Byly založeny nové soukromé firmy, které usnadňují jednotlivcům uskutečnit svůj dobrý úmysl. Stačí zastavit se v kanceláři Care, zvolit z předloženého seznamu balíků ten, který se hodí představám darujícího, a zaplatit s udáním adresy cenu zásilky. Starosti s poštou, s balením, s obstaráním dáreků, to vše odpadá. Dobročinnost funguje takto rychle a bezpečně a pomáhá přitom roztáčet kola hospodářského podnikání. Řada lidí najde svoji obživu při prokazování dobré služby zákazníkům. Velmi dobře jsou organizovány také sbírky církevní. Nemyslím právě jen na třídění sebraného šatstva a prádla, na jeho balení a odesílání. Sběrka organizuje se již u těch, kteří mají něco přinést. Pastoři vyzývají své ovečky, aby přinášely šatstvo a prádlo vyspravené, vyčištěné nebo vyprané a ovšem také vyžehlené. Boty musí mít dobré tkaničky, musí být podraženy a opatřeny novými podpatky. Soukromníci, aby mohli poslat i více balíčků, dohovoří se se svými sousedy a nakupují zboží ve velkém. Na cigaretách, konzervách, giletkách a jiných předmětech docilují často velkých úspor, které ovšem jsou zase obráceny na rozmnožení zásilek. Jeden český dámský spolek vzal si za úkol vybavit pražskou porodnici plínkami. Koupil nerozstříhanou a neobroubenou plínkovou látku, kterou si členky rozdělily a doma obroubily. Mohly poslati, myslím, dvojnásobný počet plínek, než kdyby je kupovaly hotové.

Ve své stále stupňované liberalistické podnikavosti přemýšlejí Američané intensivně, jak nějakým organizačním zásahem ušetřit sil nebo práce, nebo urychlit výrobu či distribuci. Objevují se stále nové a nové nápady, které přináší bystrým hlavám zisk a konsumentům výhody. Tak jednoduchá myšlenka, že obslouží-li se zákazník sám, může dostat zboží třeba 20 % levněji, otrásla v poslední době obchody koloniálním zbožím a mnohé z nich zničila. Nějakého podnikavce napadlo, že by mohl prodávat koloniální zboží tak, že ve velké hale prochází zákazník od stánku ke stánku a dává si vybrané zboží sám do lehkého proutěného košíku, který před sebou postrkuje na gumových kolách. S košíkem dojede až k východu, kde mu pokladník zboží spočítá a balíč zabalí. Je to hotový převrat v distribuci, který je tím intensivnější, čím lépe jsou tyto tržnice organizovány a postupně technicky vybavovány. Tak v některých nejnovějších zboží na pultech se doplňuje automaticky tím, že nové zboží je přisouváno, jakmile se sebemenší část octne v košíku kupujícího. Pošty, které jsou ve státní správě, zorganizovaly s takovou bezpečností svůj provoz, že na příklad dopis, daný v New Yorku do 5 hodin na poštu, je se vši určitostí doručen druhý den ráno adresátovi. A to ještě se mnoho diskutuje o tom, že pošty by měly být dány do soukromých rukou, aby jejich organizace byla výkonnější. Telefony, které jsou v rukou soukromé společnosti, usnadňují zákazníkům spojení a sobě zvyšují zisk nejen tím, že se na spojení vůbec nečeká, ani při hovoru místním, ani při hovoru meziměstském, nýbrž také na příklad tím, že z kteréhokoliv telefonního aparátu, i veřejného, je možno kdykoliv telefonovat také meziměstsky. Slečna v centrále, kterou musíte napřed zavolat, vám prostě oznámí, kolik peněz musíte do aparátu vhodit, a když je vhodíte, spojí vás se žádaným místem. Organizace šetří ve Spojených státech především lidskou silou. V autobusech a elektrikách nejsou průvodčí. Lístky vydává řidič anebo ještě novější způsob, který řidiče méně zatěžuje, je ten, že za dozoru řidiče cestující při vstupování do vozu vhozí prostě mince do aparátu, který uvolní křídlo turniketu a pouští jednoho za druhým dovnitř. Nejvyšší úspora lidí je docílena na podzemní new-yorské dráze, kde není ani prodavačů lístků, ani průvodčích, ani výběřích lístků při východu (jako na příklad ještě v Londýně). Na podzemní dráze se vůbec lístky neprodávají. Cestující pouze vhozením mince uvolní turniket a od té doby vůbec nepřijde s nikým do styku.

Ve vši snaze po lepší organizaci jsou vedeni Američané svým zdravým smyslem (commom sense). Liberalistická podnikavost a zdravý smysl, který daleko bezpečněji vycití potřeby člověka anebo potřeby materiálu, jsou základem americké organizační schopnosti. Hybnou silou její je touha po pohodlí. Tímto

výrazem nevystihujeme ovšem přesně, co vede Američana k tomu, aby si ušetřil zbytečný pohyb, aby jej předměty, s nimiž zachází, nezlobily a nerušily, aby vše stálo co nejmenší námahu mozku i těla. Není to pohodlí ve smyslu evropském, Američan chce ušetřit námahu jen proto, aby svoji energii mohl vydávat na jinou stranu. Snaha po lepší organisaci, vedená těmito třemi motivy, je ovšem úzce spjata s vymoženostmi technickými. I technika především slouží těmto třem cílům. Proto většina amerických vynálezů znamená spíše malé praktické zlepšení nebo zařízení než nějakou novou konstruktivní myšlenku. Američan velmi citlivě si uvědomuje, co mu v jeho zacházení s předměty vadí. Udržuje v sobě stále jakousi zvýšenou náročnost na to, aby mu vše dobře sloužilo. Evropané naopak jsou zvyklí na to, že disciplinou a vůlí donucují organismus k vyhovění nárokům, které na ně kladou nutnosti života. Evropan se raději pečlivě stráží, aby si nepoškodil nebo nepomazal šaty, Američan má snahu opačnou, aby poškozené a pomazané šaty mu někdo rychle vyčistil a spravil. Proto je všude tolik chemických čistíren, které vyčistí věci nikoliv za několik týdnů, nýbrž do druhého dne, a přejete-li si, tedy na počkání. Zároveň přišijí knoflíky a opraví vše, co je potřeba. Evropan chápe, že nese-li vodu ve sklenici, musí dávat pozor, aby mu voda nevyšpláchla. Spokojuje se fyzickými vlastnostmi materiálu a zvyšuje svoji přesnost a opatrnost v pohybech, aby došel svého cíle. Američané tak dlouho přemýšleli, až donutili vodu k poslušnosti. Vyrábějí skleničky, které před okrajem jsou vyklenuty ven. V tomto malém vyhnutí stěny skleničky zarazí se pohyb vody tak, že vodu při přenášení skleničky nemůžete vlastně rozlít. Stejného rázu a neméně jednoduchý je jiný vynález, nebo spíše organizační zařízení. Kolikrát se stane hospodyňce, že rozbije lahev s mlékem. Křehkost skla mléčných lahví přijímáme jako samozřejmou nutnost. Také přijímáme jako samozřejmou nutnost, že se lahve vracejí, že nám překázejí a že jsou těžké. S tím vším se americký duch nesmíruje, nýbrž naopak snaží se to překonat. A je to v jádru velmi jednoduché. Mléko i smetana může se přeci prodávat v papírových [obalech]. Aby byly skladnější, jsou čtverhranné. Jejich výhodou je také to, že papírová zátka je tak pevně přilepena na papírovou sklenici, že není třeba dávat pozor, v jaké poloze dáme lahev do nákupní tašky. V Evropě také trpně přijímáme, že naše lahve na mléko, uzavřené papírovými zátkami, shromažďují často na této zátce za skleněnou obrubou nečistotu. Trpíme to již dlouhá desetiletí. Při otevření lahve dostane se nečistota do mléka, a my si myslíme, že proti tomu celkem nejde nic dělat. Američané dělají mléčné zátky prostě širší, tak, aby celý okraj lahve byl ještě kryt papírovou zátkou. Chceme-li mít dobrou polévku, považujeme za samozřejmé, že do ní musíme dát dobrý materiál a patřičně dlouho ji

vařit. Ustupujeme nárokům materiálu jako něčemu neměnitelnému. Polévkové kostky považujeme jen za méněcennou náhražku, kterou užíváme jen v případě naprosté nutnosti. Američané však postavili si požadavek, že polévka musí být nejen rychlá, ale i dobrá. Dokázali vyrobit konzervy, v nichž je všechn nejlepší materiál a které se pouze hodí do vařící vody. Jsou tak výborné, že jen málokdy se nám doma podaří uvařit polévku tak dobrou. A tak by bylo možno pokračovat mnoha dalšími příklady. Bereme za hotovou věc, že na příklad] radiové aparáty jsou těžké. Musí to být, mají-li být dobré a má-li v nich být všechno, co v nich být musí. Američané však žádají od radia, nejen aby bylo lehoučké, ale také aby bylo [...] nezávislé na elektrickém proudu. Zkonstruovali maličká radia, téměř velikosti kapesních fotoaparátů, která jsou opatřena zároveň baterií; jsou tak lehká, malá a soběstačná, že se přenáší beze všech obtíží. K tomu ještě jsou velice levná. Týmž duchem vedeni mají Američané drát od telefonního aparátu k sluchátku ve formě spirálového pera, které se stahuje, když sluchátko vracíte na své místo, a lehce se natahuje, když je nesete k uchu. I když u nás je tento vynález znám, není rozšířen a není dosti oceňován právě proto, že nám chybí duch služby a pohodlí, který s velkou rychlostí rozšiřuje všechny vynálezy do nejširších vrstev. Všiml jsem si, že mnohé americké přístroje pro domácnost, které jsou u nás známy a jež v Americe každá hospodyňka užívá, nenacházejí u nás dosti zájmu u hospodyněk, které raději vedou domácnost svým tradičním a namáhavějším způsobem. Požadavek účelnosti, pohodlí a ušetření práce je v psychologii evropských národů tak málo obsažen, že nejen nepřinášíme takové drobné praktické vynálezy jako Američané, nýbrž ani jich neužíváme, jsou-li již Američany vynalezeny a v levném provedení vyráběny. Vzpomínám jen patentního smetáku, který už po řadu desetiletí ušetří americkým hospodynkám nutnost shýbat se nad kobercem a dýchat prach, který při jeho zametání se zvíří. Je velmi laciný, velmi trvanlivý a je u nás dlouho v prodeji, ale nekupuje se.

Nepovažujeme za svůj úkol psáti o technických vynálezech, šlo nám jenom o ducha, z něhož se rodí a s nímž jsou přijímány, o ducha, který Evropě chybí a pravděpodobně bude chybět ještě dlouho. Přesto musíme hovořit, ač neodborníci, alespoň o těch technických vynálezech, které propůjčují určitý charakteristický rys americké kultuře. Kulturní anthropologové naučili nás sledovati jednoduché nebo složitější vynálezy, které propůjčují charakter celým kulturním oblastem. Mluvíme-li u primitivních národů v tomto smyslu na příklad] o oblastech, v nichž byl rozšířen luk a šíp, můžeme dnes mluvit o oblastech, v nichž je rozšířena železnice nebo aeroplán. Jisto je, že tento rys moderní americké kultury vyznačuje nejvýrazněji právě kulturu americkou. Délkou železniční sítě,

pohodlím železniční dopravy a její rychlostí vedou Spojené státy v celé evropsko-americké kulturní oblasti. V poslední době přistoupil nový prvek, který opět posunul americkou železnici o kus kupředu, o kus před železnice evropské. Aby bez zastávky mohly zmáhat dlouhé trati velkou rychlostí i při velkém počtu železničních vagonů, zavedli Američané velmi silné lokomotivy s Dieselovými motory. Mají až 10.000 HP, a poněvadž nemusejí nabírat vodu, dojedou prakticky neomezeně daleko bez zastávky. Ještě větší převahu má americká kultura v dopravě vzduchem. Jedině Spojené státy vyrábějí všechny potřebné typy technicky dokonalých čtyřmotorových letadel, která spojují všechny části velkého amerického kontinentu pravidelnou a velmi rozšířenou dopravní službou, stejně jako Ameriku s ostatními světadíly. Americké letecké společnosti mají lví podíl na celé světové vzdušné dopravě. A pokud provoz obstarávají společnosti neamerické, užívají pro dálkové lety téměř výhradně amerických letadel. Všechna světová letiště jsou ovládána americkými letadly, téměř všechny vzdušné vzdálenosti jsou překonávány jejich dokonalostí a bezpečností. A newyorský letecký přístav je daleko největší ze všech, jeho provoz je mnohonásobně větší než provoz evropských nebo jiných letišť, počítaje v to i veliké letiště londýnské. Na území Spojených států stala se letecká doprava vžitou a všeobecně užívanou součástí života. Způsobuje to nejen, že ve Spojených státech jsou ve velkém vyráběny silné a dokonalé letouny, nýbrž také to, že velikost kontinentu si vyžaduje leteckou dopravu více než v malých evropských zemích, a také to, že americká veřejnost snáze přijímá a užívá technické vynálezy než veřejnost evropská. Strava ve Spojených státech pokračovala ve vývojové linii předválečné. Jakost stravy stoupla pěstováním nejkvalitnějších druhů. Na příklad krocení a kuřata jsou pěstována v tak velkém měřítku, jak bylo výše řečeno, že jsou běžnou denní stravou, kterou si může kdokoli dopřát. Podstatného zlepšení dostalo se americké stravě všeobecným rozšířením mraženého ovoce a mražené zeleniny, která přichází čerstvá z Floridy a může být na jídelním lístku ve stejném množství a ve stejné kvalitě po celý rok. Kvalita potravin stoupla také rozšířením ledniček a elektricky chlazených železničních vagonů. Rozšířilo se také podstatně vyrábění polopřipravené, nebo i zcela připravené potrawy (pečeně, saláty, kompoty), takže i návštěva, která přijde znenadání, může býti za pomoci znamenitých konzerv pohoštěna velice bohatě. Z důvodu snadnější stravitelnosti rozšířilo se opékání chlebě na sandwiche a z důvodu většího počtu vitaminů a snad také snazší stravitelnosti, užívá se stále víc celozrnného pšeničného chleba. Všechny tyto změny jsou ve smyslu větší hygieničnosti a většího pohodlí hospodně. Chuťové ohledy ve všech těchto změnách nehrály žádnou úlohu. Jedna změna však je vedena

chutí nebo spíše zvykem a není na prospěch vhodnosti stravy. Všude vzrostla zařízení s ledovou pitnou vodou. V hotelích dokonce jsou tři kohoutky s vodou teplou, studenou a ledovou. Na americké stravě je také znatelný vliv Evropy. Američtí vojáci naučili se jíst mnohá jídla, která pak žádají i doma. Myslím, že se značně rozšířilo jemné a lehké pečivo, které dříve Amerika neměla a kterého hlavně na východě má nyní hojnost. Různé druhy koláčků jsou dnes hodně rozšířeny. Jinou pozoruhodnou změnou, způsobenou ani ne tak chutí jako spíše reklamou na jedné straně a lehkověrností s nedostatkem pevného životního stylu na straně druhé, je zvýšené požívání alkoholických nápojů před jídlem a po jídle. Americké reklamě podařilo se vzbudit, zvláště u obchodníků, představu, že úspěšný obchodník vypije před jídlem nebo po jídle svůj oblíbený alkoholický nápoj (ať již jako aperitiv, nebo na příklad jako sherry). Takovouto představu stačí jen vzbudit, aby se stala těžko vykořenitelným zvykem. Na druhé straně ovšem pravidelné požívání alkoholu před jídlem nebo po jídle znamená mírné požívání alkoholu, což je u amerických pijáků novinkou. Nevylučuje ovšem, aby event[uelně] večer nepili tak mnoho jako dříve. Rozšířilo se podstatně také pití piva, a to opět pomocí intenzivní a všudypřítomné reklamy. Pivo je ovšem drahé právě proto, že je třeba dělat takovou reklamu. Evropana překvapí, že na reklamních obrázcích velmi často bývá tvář mladé hezké dívky, která přikládá sklenici piva k ústům. Zde je uváděn osvěžující účinek piva se svěžestí mládí. Na jiných obrázcích bývá zralý zkušený muž, který jako dobrý znalec vychutnává svoji sklenici skutečně dobrého, odborníkem ceněného piva. Požívání piva v malých dávkách, na příklad po večeři, se rozhodně rozšířilo, a to myslím i z části u těch, kteří byli dříve naprosto „suší“.

Americká reklama se rozvinula co do intenzity a účinnosti na amerického občana. Veliký reálný vzestup národního důchodu dává velké možnosti reklamě, aby učila lidi novým potřebám a zvyšovala jejich životní úroveň. Američané přesto, že jejich reálný důchod vzrostl asi o [neuveдено] %, nemají pocit, že žijí v blahobytu. Naopak, všichni cítí, kolik věcí jim ještě schází, co všechno by měli mít a co všechno by chtěli mít, na co nemají peníze. To je do velké míry způsobeno účinnou americkou reklamou. Nejvíce snad je to vidět na amerických denních listech, které všedního dne vycházejí o čtyřiceti až 70 stranách velkého formátu, v neděli pak o 300 i více stranách. Většina obsahu jsou reklamy. Je kupodivu, jak americké hospodářství postačilo v nejkratší době nasycit trh ve většině denních potřeb takovým způsobem, že již ve třetím roce po ukončení války nabízí na desítkách a v neděli na stech stran[ách] velikého formátu svoje zboží.

Svoji oblibu působit na zákazníka hezkou dívčí tváří si americká reklama plně podržela. S poválečným ústupem přísnosti mravních norem a patrně také se zlomem sexuální morálky jsou dívčí reklamní barevné fotografie stále dráždivějšího rázu. Často se užívá fotografií děvčat ležících na pohovce nebo v koketním domácím obleku a v koketních přezůvkách. Tam, kde měly působit spíše svojí dekoltaží než přitažlivým úsměvem nebo pozou, vyskytují se fotografie děvčat velmi málo oblečených, a dokonce nikoliv zřídka i děvčat zcela neoblečených. Celkový dojem ze všech těch dívčích tváří je mnohem dráždivější, než tomu bylo u reklam před válkou.

Řadu desetiletí pozorované oslabování rodinných pout pokročilo v posledních letech v Americe velmi rychle kupředu. A to jak mezi manželi, tak mezi rodiči a dětmi. Spojené státy, jak známo, vedly ve výši rozluk daleko přede všemi státy evropskými. Před válkou počet rozluk byl poměrně asi dvojnásobný ve Spojených státech než v těch zemích evropských, které měly nejvyšší evropskou cifru rozluk. Bylo-li však ve Spojených státech na 100 nových sňatků 16 nebo 17 rozluk a pohybovala-li se tato cifra v takové výši po několik roků, celkem bez větších výkyvů, stoupla během války rapidně tak, že v r[oce] 1946 připadá ve Spojených státech na 100 sňatků 31 rozluk. Tato cifra je jistě z části způsobena likvidací manželství, která byla rozvrácena válkou. Jsou to především manželství vojáků, kteří žili dlouhou dobu mimo domov a kteří měli dosti příležitosti k porušení manželských povinností. Jistě i opuštěné ženy, jejichž manželé sloužili na vojně, nesou svoji část viny. Je těžko odhadnouti, jak mnoho z vysoké cifry rozluk máme přičísti těmto mimořádným poměrům, s nimiž v příštích letech pravděpodobně nemusíme počítat. Je nepochybné, že vysoká cifra rozluk poklesne, ale pochybuji, že by klesla daleko pod 25, a rozhodně asi nebude menší než 20. To by znamenalo, že v průměru dnes americké manželství trvá o něco více než 3 léta a při očekávaném zlepšení by trvalo pravděpodobně necelých pět let. Značnou úlohu ve vývoji manželských poměrů budou jistě hráti poměry hospodářské. Pokud se udrží prosperita, to znamená pokud budou vdané ženy tak velkým dílem zaměstnány ve výdělečných povoláních jako dnes, nebudou chance na pokles rozluk příliš veliké. Pocit samostatnosti, který je tak zvyšován vlastním povoláním ženiným, uvolňuje v manželství poslední zbytky pout, která dosud manžele k sobě pojí. Náročné Američanky, vůči nimž mužové, i pokud nebyly zaměstnány, měli největší ohledy, vyžadují ještě více pozornosti a ještě více ohledů, nejsou-li na muži hospodářsky závislé. Také příležitost ke styku s muži, kterou povolání poskytuje vdaným ženám, přispívá k ohrožení manželství. Trvalým ohrožením pevnosti manželství je stupňovaná požívačnost. Všechny

země, které vedly válku, znají vlnu požívačnosti po válečné únavě. Ta se objevila také ve Spojených státech. Ve skutečnosti však je výrazem nejen poválečných poměrů, nýbrž stupňované požívačnosti vůbec. I ve Spojených státech život je vážnější a nehledá snad tolik „fun“ jako před válkou, zato hledá více požitků. Předválečné veselí je zčásti vyvažováno zvýšenou poválečnou požívačností. Sem patří především taneční zábavy, divoké jízdy autem a také alkohol. To vše ohrožuje přirozeně také stabilitu manželských pout. Část z tohoto ohrožení je asi trvalého rázu.

Neposlušnost a svoboda dětí byla dále stupňována. Rodiče dnes již se ani neodvažují něco dětem energicky zakázat nebo rozkázat. I s malými dětmi zachází rodiče s takovým respektem jako s dospělými lidmi. Každé dítě má svůj značně veliký okruh osobních zájmů, svobodného rozhodování, zařizování si života po svém a chování dle svých představ. Zvláště hoši projevují již od časných let plně svůj názor na život a svůj poměr k věcem a k lidem, a to i před hosty. To, čemu říkáme klackovitost a nevychovanost, je v Americe přirozené a samozřejmé, byť nemilé období ve vývoji mladého muže. Vůči rodičům si dovolují děti neuvěřitelně mnoho, přes jejich vlídnost, laskavost a ohleduplnost. Stane se, že za pomoc a nebo příspěví, dítě se odplatí rodičům zlým slovem nebo uhozením. I zde pravděpodobnou spolupříčinou je zvýšení výdělečné činnosti dětí. I když není dobře možno opřít se o statistická data, zdá se nepochybné, že zvláště hoši si snaží vydělávat nebo spíše přivydělávat již od velmi časných let, na příklad roznášením novin nebo nějakou pomocí v garážích a pod[obně]. Rodiče je v tom podporují nejen z důvodů finančních. Vidí v tom dobrou školu samostatnosti a dobrou výchovu k podnikavosti. Stále stupňovaná podnikavost, o níž jsme výše hovořili, projevuje se i tímto způsobem. Zasahuje velmi silně do rodinného života hospodářskou samostatností žen a částečnou hospodářskou samostatností dětí. Vzpomeneme-li na vysoký respekt k člověku, k jeho přání, který již řadu desetiletí v Americe byl velmi vysoký, uvážíme-li, že pravděpodobně přes v mnohých zemích opačný vývoj v Evropě, v Americe byl ještě stupňován, nahlédneme, proč rodinná pouta v Americe jsou dále oslabována.

Veřejnost všímá si stále více alespoň těch důsledků uvolněného chování dětí, které zasahují do veřejného života. V novinách lze čísti velmi často zprávy o tom, že byli zadrženi chlapci s ostře nabitými revolvéry, že ohrožovali chodce. Dokonce jsem četl případ, že na místě zastřelil chlapec strážníka, který mu chtěl revolver odejmout. Čeští lidé v Americe, kteří znají poměry u nás, krouťí povážlivě hlavou nad těmito poměry. I Američané se nad nimi zamýšlejí. Připomeneme-li si zvýšenou dravost a požívačnost amerického života a myslíme-li na to,

že tato uvolněná mládež stojí pod vlivem vzorů zmíněné uvolněnosti a dravosti, je skutečně nad čím se zamýšlet.

S uvolněním rodinných pout souvisí také úplné dokonání zlomu v sexuální morálce, o němž jsem hovořil v kapitole o lásce. Znalci americké mládeže shodují se v tom, že stará puritánská morálka zdrženlivosti a přísnosti je úplně ztracena. Práva jedince na život, respekt k osobnosti a přáním druhého člověka se stupňovanou požívačností, jakož i uvolněná autorita rodičů způsobily, že panenství od poměrně mladého věku se stává v Americe úplnou vzácností. Přispívá k tomu také silné požívání alkoholu děvčaty, které brání posledním zábránám, zbývajícím ze staré morálky. Rodiče, snažící se tak intensivně o štěstí svých dětí, těžko se odhodlávají jim bránit. Ostatně osmnáctileté dcery jsou [toho] názoru, že jim nemá nikdo do jejich osobních věcí hovořit, a to ani otec, ani matka. Rodiče jsou si vědomi neúčinnosti jakýchkoliv zásahů, a to podlamuje poslední snahy o zabránění úplné volnosti jejich dětí.

Celkový obraz poválečného amerického vnitřního vývoje ve srovnání s Evropou a s předválečnou Amerikou není ovšem ještě ustálený. Mnohé z vývojových tendencí, které znamenají stupňování předválečného vývoje, jsou z části zaviněny válkou a budou oslabeny návratem k normálním dobám. Vliv války, která Ameriku mnohem méně zasáhla než Evropu a která na ni působila vlastně jen nepřímou, hospodářsky ani morálně není ještě zcela překonán. Hospodářský návrat k mírovým dobám byl téměř dokončen ke konci roku 1947. Zbylo již jen málo z následků válečného hospodářství a válečného p[ro]juštění žilou, naopak, vysoká zaměstnanost přivedla téměř v celé šíři amerického života nesrovnatelně vyšší životní úroveň proti úrovni předválečné a posunuly ji tak daleko nad podstatně sníženou životní úroveň Evropy, že pravděpodobně po mnoho desetiletí nemá žádná evropská země chance, aby se v tomto ohledu Americe přiblížila. Podstatné omezení podnikavosti a osobní iniciativy v mnohých evropských státech odsoudí je k roli napodobovatelů, žáků, dohánějících tento vzdálený vzor, který však při sebevětší rychlosti, s níž se napodobující budou přibližovat, postačí svým vlastním rychlým vývojem udržovat pravděpodobně dlouho velikou nynější vzdálenost. Pouze hospodářská krise, předpovídaná a očekávaná, může v tomto závodě strhnout Ameriku podstatně blíže k evropské úrovni. Morální následky války jsou ještě citelnější než následky hospodářské. Dravost vojenského života působila na dravost života civilního. Zdá se, že je i více krádeží, páchaných normálními občany, a nikoliv gangstery. Poklesla v některých vrstvách i ochota a vlídnost, nepochybně, nebo alespoň pravděpodobně dočasně. Zvýšená požívačnost a dravost života zdá se však trvalejším rysem v poválečném mravním profilu

Ameriky. Mravně získala Amerika pravděpodobně trvalý rys mezinárodního zájmu a mezinárodní dobré vůle. Vyrůstá na strážce a odpovědného ručitele světového míru, a pokud demokraté podrží v zemi silný vliv, bude tuto roli hrát ochotně a odpovědně. I mecenášství za oceán posílilo zájem a dobrou vůli vůči cizím národům. Je možné, že ochotou k mezinárodní spolupráci, podporovanou politickou, hospodářskou silou velmocenského postavení Spojených států, stane se tato země prvním nositelem myšlenky mezinárodní spolupráce. Moderní evropsko-americká kultura, v níž tento rys technickým přispěním vzdálených států a stále vzrůstající jednotnou organizací světa se stává důležitou součástí morální struktury současného lidstva, nachází svůj vzor v Americe. Spojené státy první vytvořily tento rys v oblasti naší kultury nejsilněji a nejplněji a i tak se staly vzorem státům evropským.

Rozvíjející se liberalistické podnikání zatlačuje však do pozadí vývoj k socialismu, který v Evropě tak daleko pokročil. Liberalismus v mnohých ohledech se doposud ve Spojených státech nevyžil. Není pochybnosti o tom, že i on dojde brzy svého vrcholu a že vývoj k socialismu, který započal některými Rooseveltovými reformami, bude jednou pokračovat. Bude pokračovat, i kdyby byl dočasně přerušen vítězstvím republikánů.

Přípodobnění Evropě

Každý, kdo přijde po válce do Spojených států a přinesl si v mysli jejich předválečný obraz, musí mítí dojem, že se v mnohém připodobnil Evropské. Proces připodobnění Evropě probíhá ve Spojených státech jistě velice dlouho. Tato válka znamenala v něm jen znatelnější sesílení, tak asi jako kdysi tímto směrem působila francouzská pomoc Spojeným státům v odboji proti Angličanům. Oč širší a hlubší je vliv několikaletého pobytu několikamilionové armády mladých Američanů v Evropě, uvidíme snad v celé plnosti teprve po letech. Miliony mladých Američanů byly nejdříve v Anglii, tedy v zemi téhož jazyka, v zemi, z jejíž kultury se vyvíjela americká kultura po staletí. Ač cizí, přece se cítili zčásti doma a mohli si vše, na co byli zvědaví, dáti vysvětlit svým rodným jazykem. A měli dost času být hodně zvědaví. Čekali na invasi do Evropy léta. A po těchto letech přípravy ke styku s evropskou kulturou vstoupili na evropský kontinent. Napřed jako bojovníci a zůstali na něm po určitou dobu jako okupační armáda. Dostali tedy několikerou lekci. Poučení o evropském životě a o evropských hodnotách. Přes léta mírových i bojových zkušeností v Evropě nepochybně Evropě neporozuměli zcela. Zůstalo jim mnoho nesrozumitelného a vrátili se s mnohými nejasnostmi a otázkami. Ale leccemus také porozuměli a leccos přijali.

Nesporným vlivem Evropy je značná změna v pánské modě. Nejvíce je to ovšem vidět na New Yorku, nejevropštějším americkém městě. I teď v Americe nosí páni téměř výhradně konfekční obleky. Ve srovnání s předválečnými poměry je to však konfekce v nejlepší slova smyslu, velmi elegantní, dobře zpracovaná, zcela anglického střihu. Také látky podléhají zcela anglickým vzorům. Opustily standardní šedou a modrou. Užívá se dnes mnoho odstínů barev, a to vesměs barev velice světlých. I zimní kabáty jsou často světle žluté, stejně jako zimní šaty. Jsou světlešedohnědé nebo světlešedé. Vzorkem připomínají látky anglické, t.j. jsou rafinovanější, složitější a hledají určitý estetický účinek. Americká pánská společnost je mnohem elegantnější než před válkou. Snad to způsobuje také to, že všichni páni si po delší době koupili právě po válce nové šaty. Ale spolupůsobí jistě vliv Evropy, především Anglie. V dámské módě nelze pozorovat žádnou podobnou změnu. Jistě především proto, že v Evropě byli muži, a nikoliv ženy, ale také proto, že Anglie je zemí pánské módy, a nikoliv módy dámské. Vliv válečné a poválečné Paříže, který byl také kratší, nemohl působit. V té době Paříž nebyla centrem dámské módy, neměla na to ani materiál, ani myšlenky.

Je snad také vlivem Anglie, i když vlivem přijatým a zpracovaným podle vlastních potřeb, že se v Americe ujmají, zvláště mezi studenty, nepromokavé pláště s teplými vložkami. Američané nosí je i v zimě za největších mrazů. Z odpínacích vložek staly se často vložky všíte a z kabátů takto vybavených pro podzimní sychravé počasí staly se kabáty zimní. Vložky jsou často chlupaté jako kožešina a udržují velice dobře teplo. Přitom jsou velmi lehké. Je to nový rys pánské módy, který znamená diferenciaci. Navrchu je slabá látka, chránící proti dešti, a teprve vespod látka sloužící k udržení tepla. Silné pánské látky, jaké se nosily dříve, měly obojí úkol, nepromoknout i hřát. Ve smyslu dosavadních hodnot je to nesporný pokrok. O vlivu Evropy na jídlo jsme se částečně zmínili. Rozšíření všeho druhu evropského druhu pečiva obohatilo podstatně americkou kuchyň. Také větší užívání piva a užívání alkoholu před jídlem a po jídle. Vedle toho mám dojem, že americká kuchyně získala značně na chutnosti. I to bych přičítal vlivu Evropy, spíše ovšem vlivu Francie než Anglie.

Za připodobnění Evropy musíme považovat také přijetí jednoduché architektury a hladké fasády domů. Ovšem, i všechny dřívější styly, ať už gotický, renesanční či jiný, byly evropské. Ale hladkému stylu odolávala Amerika poměrně dlouho, stále ještě viděla ve starých evropských stylech cosi, co z ní dělá kulturní zemi, cosi, čím lépe vyjadřuje svoje evropské kulturní dědictví. Před válkou byly domy s hladkou fasádou naprostou výjimkou. Vlastně nevím, zda kromě Rockefellerova mrakodrapu vůbec nějaké byly. Dnes už mnohé novostavby jsou stavěny

v tomto stylu, a to i tam, kde se to příliš nehodí. Chicagská universita, která jako většina universit je celá stavěna ve stylu kolejni gotiky, dostavuje ústřední budovu v moderním hladkém stylu.

Tím přecházíme do duchovnějších oblastí evropského stylu. Sem patří především zvýšený zájem o hudbu. Amerika si byla vědoma, jak v tomto ohledu je daleko za Evropou. Zvýšil se zájem o hudbu u jednotlivců. Zvýšil se počet hudebních škol a zvýšilo se porozumění pro hudbu. Zatímco u nás ubývá hudebních amatérů mezi mládeží, v Americe jich přibývá. Snad spolupůsobí potřeba chrámové hudby, která se neomezuje na varhany, sbory a solový zpěv, nýbrž mívá i celé orchestry.

Kupodivu vzrůstá také oceňování latiny. Vývoj ve srovnání s Evropou je podobný jako u hudby. Zatím co Evropa se snaží omezovat latinu ve prospěch nových vědeckých předmětů nebo předmětů praktických (zčásti jistě také vlivem prakticky zaměřené Ameriky), Amerika docenjuje starý evropský vzor a vidí v latině symbol hlubší evropské kultury.

Zdá se mi také, že vlivem Evropy vzrůstá zájem o starožitnosti. Staré rytiny z amerického života, z konce XVIII. a počátku X[I]X. století, lze často vidět na prodej v knihkupeckých krámech, stejně jako na chodbách a v pokojích lepších hotelů. Hotely také přejaly evropský zvyk zdobiti pokoje obrazy, což bylo před válkou vzácností. Vedle starých rytin věnuje se také pozornost starému porcelánu a nemálo i francouzským rytinám.

Že evropský vliv na Ameriku je silný přes její dynamičnost a často v oborech, které v Americe žijí vlastním silným životem a v nichž Amerika event[uálně] i Evropu předčí, je vidět na mém vlastním oboru – sociologii. Americká sociologie dnes je vlastně jedinou plně se rozvíjející sociologií vůbec. V Anglii, Francii i v Německu je jen málo pěstitelů této vědy. Evropa není ani stínem toho, čím byla před dvaceti léty. Kdežto v Americe se sociologie rozvíjí stále intenzivněji, a přesto Američané si krátce před válkou přeložili spisy italského sociologa Vilfreda Pareta a po válce spisy německého sociologa Maxe Webera. Přesto, že obojí byly napsány před první světovou válkou anebo krátce po ní, a přesto, že americká sociologie od té doby přinesla tolik nového, vzrůstá zájem o evropské sociology. Jsou studováni a ovlivňují americké sociologické myšlení. Také vliv Sigmunda Freuda přes veliké rozvinutí americké psychologie ve Spojených státech stále vzrůstá.

Leckde pronikají i některé drobnější rysy evropské kultury. Velmi mne překvapilo, že některé filmové herečky se tváří na fotografiích vážně, tak jako to kdysi bývalo v Evropě. Evropa ovšem přejala věčný americký úsměv právě nejvíce

na fotografiích. Američanům se nyní zdá zajímavější tvářit se na fotografii vážně. Zatím ovšem se tato vážná póza omezuje, myslím, jen na herečky. Jinou takovou organizační drobností je střídání akademických hodnostářů v universitních funkcích. Američtí děkani i presidenti byli v těchto svých funkcích smluvně najímáni. Nyní některé university, jako na příklad Harvard, ustanovují hodnostáře pouze na určitou dobu, po níž se zase ve funkci vystřídá jiný profesor. Harvard ovšem zatím zůstává při pětiletém turnusu, nikoliv jako u nás jednoročním.

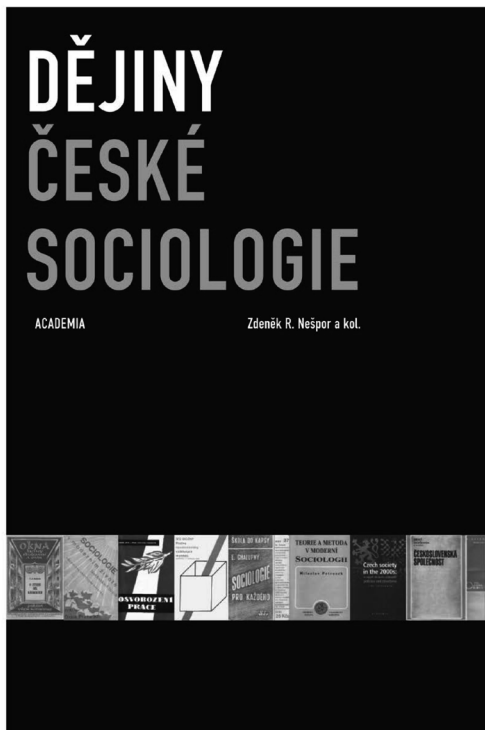
Jiným drobnějším, i když všude patrným přijetím evropských kulturních rysů je proniknutí vkusu do výkladních skříní amerických obchodů. Před válkou pouze velké obchody mívaly krásně upravené skříně. Upravovali je ovšem odborní aranžéři. Střední a menší obchody této otázce nevěnovaly žádnou pozornost, a jak jsme již zdůraznili, umísťovali předměty ve výkladních skříních bez ladu a skladu. Vliv velkých obchodů, které upravovaly svoje výkladní skříně po evropském vzoru, pronikl však, snad opět podporován zkušenostmi amerických vojáků v Evropě, i do výkladních skříní středních a malých obchodů. Ve vnějším dojmu, jímž Amerika na návštěvníka působí, je to podstatná změna.

Evropa zůstává pro Američana jakýmsi druhem pověry. Evropské zvyky a způsoby mají pro Američana určitý půvab a znamenají pro něho něco vyššího a hodnotnějšího. Byla-li Evropa dosud v Americe napodobena poměrně málo, bylo to spíše z neznalosti než z nezájmu nebo z odmítavého postoje k evropské kultuře. Jakmile však miliony Američanů poznaly Evropu, byly evropskému vlivu v Americe otevřeny dveře dokořán. A nebudou už pravděpodobně nikdy tak uzavřeny, jako byly před válkou. Stále rychlejší a početnější styky mezi Evropou a Amerikou udrží zájem o napodobení Evropy v Americe myslím natrvalo.

Díváme-li se na vývoj americké kultury se širšího hlediska, je poměr k Evropě vlastně základní složkou americké kultury. Americká kultura je jen odnoží kultury evropské. Odnoží, která většinou v dobrodružných a chudých representantech vytvořila novou společnost v podstatně jiných životních podmínkách, než jsou podmínky evropské. Veliké vzdálenosti, nevládnutá příroda, nepočtené obyvatelstvo, to vše obměňovalo evropské kulturní dědictví a dodávalo mu nové rysy. Větší prostota života, kombinovaná s puritánstvím, zřetel i k hmotným poměrům a z duchovních nejvýše k náboženským hodnotám, větší odolnost vůči nepřízni osudu, větší samostatnost, to vše vytvořilo z americké odnože evropské kultury kulturní podoblast značně svéráznou. Vědomí neúplnosti vedlo vždycky vedoucí duchy amerického národa k vysokému oceňování Evropy a ke snaze rozšířit a prohloubit americkou kulturu podle vzoru evropského. Přitažlivost Evropy pro Spojené státy, její lesk a prestiž byly ovšem největší, dokud

velké evropské státy byly mocné a dokud kulturní americký život byl chudý. To se koncem XIX. století a počátkem století XX. podstatně změnilo. Čím častější byly styky zavedením a zdokonalováním parolodí, tím více přicházeli Američané do Evropy a tím více evropských učenců a jiných kulturních činitelů přicházelo do Ameriky. Americké školství, zvláště vysoké školství, bylo budováno především podle evropských, hlavně německých vzorů. Politické tradice francouzské revoluce byly doplněny pozdějšími vlivy německými a anglickými. Přesto Amerika zůstává až do konce XIX. století především zemí pionýrů, energických mužů praxe, z velké části mužů pevných mravních zásad, nepřístupných jemnějším kulturním vlivům evropským. XX. století znamená postupné přibližování se Evropě, přibližování se větve, která rostla stranou k mateřskému kmeni. Až teprv když větev dotkla se alespoň na krátkou dobu svého mateřského kmene, nastalo trvalejší a rychlejší přiblížení, které vlivem stále vzrůstajících stykových drah bude pravděpodobně pokračovat. Již dnes vlastní cesta přes oceán trvá pouze 10 hodin, z Irska přes New Foundland, a prodlužuje se o další tři a půl hodiny do New Yorku a na evropské straně o několik málo hodin do evropských hlavních měst. To bude znamenat pro poevropštění Ameriky velmi mnoho, zvláště když lze počítat ještě s zrychlením a rozmnožením letecké dopravy. Již nyní se konstruují letadla na několik set osob, která jistě v nedaleké budoucnosti budou všeobecně užívána.

První komplexní zpracování vývoje české sociologie od jejích počátků do současnosti.

Kniha ukazuje proměny teoretických, metodologických a ideových paradigmat v jejich oborovém i celospolečenském kontextu. A proč nedosahuje česká sociologie lepších výsledků? Odpověď poskytují autoři, kteří se kriticky vyrovnávají s postavením sociologie v české společnosti. Kniha je vybavena obrazovým doprovodem.

ACADEMIA
NAKLADATELSTVÍ